

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

VILNIAUS UNIVERSITETAS

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

Sudarė
Artūras Dubonis

8

Lietuvos istorijos institutas
Vilnius, 2024

Knygos leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ
IR SKLAIDOS 2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-24-11

Redaktorių kolegija:

Darius Antanavičius
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Darius Baronas
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Zenonas Butkus
(*Vilniaus universitetas*)

Artūras Dubonis (pirmininkas)
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Mathias Niendorf
(*Greifswaldo universitetas*)

Rimvydas Petrauskas
(*Vilniaus universitetas*)

Irena Valikonytė
(*Vilniaus universitetas*)

Visi leidinio straipsniai recenzuoti dviejų mokslininkų.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios
bibliotekų informacijos sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*.

TURINYS

Artūras Dubonis

Pratarmė.....8

Straipsniai

Darius Baronas

Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas – žvejys prie Juodosios jūros 1427 m. 11

Vytautas the Fisherman – the Grand Duke of Lithuania on the Black Sea Coast
in 1427. *Summary*44

Karolis Čižauskas

Pasikliauti Stanislovu Górskiu ar... Stanislovu Górskiu?

Alberto Goštauto ir Jono Chojeńskio diskusijos dėl teismų tvarkos Lietuvos
Didžiojoje Kunigaikštystėje (1535–1536) teksto evoliucijos ir datavimų ryšys.....45

Whom Should One Trust – Stanisław Górski or ... Stanisław Górski?
Regarding the Discussion on the Judicial System of the Grand Duchy of Lithuania
Between Olbracht Gasztold and Jan Chojeński (1535–1536), Its Dating
And Textual Evolution. *Summary*97

Andrius Jurkevičius

Iš Katalikų ir Stačiatikių bažnyčių tarpusavio santykių Lietuvos
Didžiojoje Kunigaikštystėje istorijos: XVI a. dokumentai, liudijantys
Vitebsko klebonų ir nuolatinių vikarų ginčus su Polocko arkivyskupijos
bažnytiniais pareigūnais ir jų tarnais99

From the History of Mutual Relations Between the Catholic and Orthodox Churches
In the Grand Duchy of Lithuania: the Documents From the 16th Century, Witnessing
About Conflicts Between the Pastors and Permanent Vicars of Vitebsk
With the Ecclesiastical Officials of the Polotsk Archbishopric
And Their Servants.. *Summary* 114

Володимир Поліщук

Військова мобілізація та оподаткування під час війни

з московитами відповідно до ухвали Городенського вального сейму
Великого Князівства Литовського 1566–1567 рр. У листі великокняжої
канцелярії до Жидичинського архімандрита на Волині (Публікація та
джерелознавчий аналіз документа) 115

Military Mobilization and Taxation During the War With the Muscovites According
to the Decision of the Goroden General Diet of the Grand Duchy of Lithuania in 1566-1567.

In the Letter of the Grand Ducal Chancellery to the Archimandrite of Zhydychyn
in Volyn (Publication and Source Analysis of the Document). *Summary* 156

Laimontas Karalius

Ką gali pasakyti XVI a. pabaigos Lietuvos Metrikos knygų-kopijų
kodikologija apie originalių knygų fizinį pavidalą (kritinės pastabos) 157

What Can the Codicology of of Late 16th-century Lithuanian Metrica Books-copies

Tell Us About the Physical Nature of the Original Books (Critical Comments). *Summary* 195

Darius Antanavičius, Živilė Nedzinskaitė

Kražių kolegijoje mirusių jėzuitų nekrologų korpusas: statistika,
tekstų genezė ir koreliacija, redagavimas, autorystė ir vertė..... 197

Necrology of Jesuits Who Passed Away at Kražiai College: Statistics, Genesis

and Correlation of the Texts, History of the Edition, Authorship, and Value. *Summary* 222

Zenonas Butkus

Vokietijos ir Rusijos karinių bei politinių veikėjų R. G. A. von der Goltzo,
P. Bermonto, G. Noske's, A. Winnigo atsiminimai kaip šaltinis Baltijos šalių
moderniojo valstybingumo genezei tirti..... 225

The Memoirs of German and Russian Military and Political Figures Rüdiger Gustav
Adolf Von Der Goltz, Pavel Bermond, Gustav Noske, and August Winnig as a Source
for Researching the Genesis of Modern Statehood of the Baltic States. *Summary*..... 251

Šaltinių publikacija*Andrej Ryčkov, Darius Antanavičius*

Mūrinių geranainių grafo, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio, Vilniaus
vaivados Alberto Goštauto laišakai, 1527–1539 m. 253

Diskusija

<i>Darius Antanavičius</i>	
1514 m. Oršos mūšio prototipas ir jo šaltiniai	289
The Prototype of the 1514 Orsha Battle and its Sources	300

Recenzijos. Anotacijos

<i>Žiemgalos vyskupystės aktai. Acta episcopatus Semigalliensis.</i>	
<i>I dalis: Balduino aktai = Pars I: Acta Balduini</i> , parengė, vertė ir komentavo	
T. Baranauskas, Pasvalys–Joniškis: Pasvalio krašto muziejus, Žiemų pradas	
„Simkala“, 2022. – 114,[2] p., il., 1000 egz. ISBN 978-609-95791-3-9 –	
(<i>Simona Glazauskaitė</i>)	301
<i>Źródła do dziejów Źmudzi (1522–1648)</i> , opracowali E. Saviščevas i J. Drungilas;	
redakcja T. Kempa (<i>Monumenta Magni Ducatus Lithuaniae</i>), Toruń:	
Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2023. – 337 s.	
ISBN 978-83-231-5111-1 (<i>opr. miękka</i>); ISBN 978-83-231-5112-8 (<i>opr. twarda</i>);	
eISBN 978-83-231-5117-3 – (<i>Artūras Dubonis</i>)	305
Santrumpos	308
Apie autorius	309
Autoriams	311
Guide for Authors	315

PASIKLIAUTI STANISLOVU GÓRSKIU
AR... STANISLOVU GÓRSKIU?
ALBERTO GOŠTAUTO IR JONO CHOJEŃSKIO DISKUSIJOS
DĖL TEISMŲ TVARKOS LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAİKŠTYSTĖJE
(1535–1536) TEKSTO EVOLIUCIJOS IR DATAVIMŲ RYŠYS

Karolis Čižauskas

Lietuvos istorijos institutas, Vilnius

Anotacija. Šiuo tekstu imamasi dviejų pagrindinių užduočių. Viena vertus, pateikiama kritinė Alberto Goštauto ir Jono Chojeńskiio diskusijos dėl teismų tvarkos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje publikacija. Ji atlikta Krokuvos kanauninko Stanislovo Górskiego komponuotame dokumentų rinkinyje, vadinamame „Górskiego aplankai“ (lenk. *Teki Górskiego*), atsiradusių ankstyviausių diskusijos rankraščių ir vėlesnių nuorašų pagrindu. Antra vertus, leidžiamasi į gana konkrečios su šiais teksta susijusios šaltiniotyrynės problemos nagrinėjimą, o būtent: kaip to paties Stanislovo Górskiego atliktos įvairios rankraščių turinio ar metateksto korekcijos susijusios su dviejų pagrindinių šių šaltinių datavimo tradicijų (1529 m. arba 1536 m.) radimusi.

Raktiniai žodžiai: Stanislovas Górskis, *Teki Górskiego*, Albertas Goštautas, Jonas Chojeński, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismai.

Abstract. With this text, two main tasks are being approached. On the one hand, a critical publication of the discussion between Olbracht Gasztold and Jan Chojeński regarding regarding the judicial system in the Grand Duchy of Lithuania is presented. It was based on a collection of documents compiled by the Krakow canon Stanisław Górski, known as the “Górski Archive” (Pol. *Teki Górskiego*), which contained the earliest manuscripts of this discussion and its later copies. On the other hand, the author delves into an analysis of a rather specific source

research problem associated with these texts, namely, how do the various corrections made to the manuscript content and the metatext by Stanisław Górski himself relate to the emergence of the two main dating traditions of these sources (1529 or 1536).

Key words: Stanisław Górski; *Teki Górskiego*; Olbracht Gasztold; Jan Chojeński; courts of the Grand Duchy of Lithuania.

Problemos, tikslai, uždaviniai

Dar pačioje amžiaus pradžioje pasirodžiusiame penktajame *Senosios Lietuvos literatūros* tome (*Šešioliktojo amžiaus raštija*) buvo (vertimais) publikuotas savotiškas Alberto Goštauto (ar su juo, jo aplinka sietų) tekstų korpusėlis – „poleminiai ir panegiriniai A. Goštauto ir jo aplinkos raštai“. Be Rimanto Jaso įvadinių tekstų ir komentarų, šiuos sudarė memorialas karalienei Bonai, Žygimanto Augusto karūnacinis projektas, Žygimanto Senojo pagyrimas ir, be to, Vilniaus vaivados svarstymai dėl teisėjų skyrimo tvarkos (vertė Eugenija Ulčinaite)¹. Šiuokart būtent juos norėjosi atidžiau apžvelgti ir panagrinėti. Bent dėl kelių priežasčių ir keliais požiūriais.

Pirma, neretu atveju A. Goštauto „Argumentai“ *Rationes* yra pateikiami, aptariamai be juos lydėjusio lenko Jono Chojeńskiego „Atsakymo“ *Responsum*². Arba šie paminimi tik kaip egzistavę³. Šiokia tokia išimtis būtų lenkiškoji istoriografija, kurioje kartkartėmis apžvelgiami (o veikiau perpasakojami) ir A. Goštauto argumentai, ir J. Chojeńskiego kontrargumentai⁴. Lietuvių kalba *Responsum* galima nurodyti tik vos kelių sakinių fragmentą, paskelbtą XX a. viduryje⁵. J. Chojeńskiego atsakymai, pateiktini greta Vilniaus vaivados ir kanclerio samprotavimų, atkuria tam tikros diskusijos vaizdą: šįkart pasikalbėjime lietuvis ir lenkas kūno ir kraujo, o ne retoriniai⁶. Antra,

¹ „Alberto Goštauto argumentai, kodėl teisėjai Lietuvoje neturi būti skiriami taip kaip Lenkijoje“ (vertė E. Ulčinaite), *Šešioliktojo amžiaus raštija (Senoji Lietuvos literatūra, kn. 5)*, Vilnius, 2000, p. 55–58.

² Plg. keletą pozicijų: *op. cit.*, p. 55–58; R. Petrauskas, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Politika ir visuomenė vėlyvaisiais Viduramžiais*, Vilnius, 2017, p. 101–102; R. Frost, *The Oxford History of Poland-Lithuania*, vol. 1: *The Making of the Polish-Lithuanian Union, 1385–1569*, Oxford, 2015, p. 412–413; D. Kuolys, *Res Lituana. Kunigaikštystės bendrija*, Vilnius, 2009, p. 150–152.

³ E. Gudavičius, *Lietuvos istorija nuo seniausių laikų iki 1569 metų*, t. 1, Vilnius, 1999, p. 533.

⁴ W. Pocięcha, *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie Odrodzenia*, t. 3, Poznań, 1958, p. 79–81; Z. Wojciechowski, *Zygmunt Stary (1506–1548)*, oprac. i wstępem poprzedził A. F. Grabski, Warszawa, 1979, p. 324–328; L. Kolankowski, *Zygmunt August, wielki książę Litwy do roku 1548*, Lwów, 1913, p. 225, nuoroda nr. 3; M. Kuźmińska, „Olbracht Marcinowicz Gasztołd“, *Ateneum Wileńskie*, t. 4, 1927, p. 390.

⁵ *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*, t. 1, Vilnius, 1955, nr. 180, p. 141–142.

⁶ Turima omenyje, jog žinomo 1564 m. traktato *Pasikalbėjimas lenko su lietuviu* atveju diskusijos dalyviai tėra retorinės figūros; plg. S. Knieža „Tarp tropų ir pragmatikos. *Pasikalbėjimo lenko su lietuviu* retorinis aspektas“, *Literatūra*, t. 61 (3), 2019, Vilnius, 2020, p. 93.

nei pati diskusija, jos intelektualinis ar dalykinis turinys, nei jos šaltiniotyrinis aspektas atidžiau nebuvo nagrinėti (tapę pagrindiniu objektu) ir suprobleminti koku nors teminiu požiūriu platesniu mastu. Negana to, istoriografijoje ir šaltinių publikacijose koegzistuoja dvi A. Goštauto ir J. Chojeńskio svarstymų datavimo tradicijos. Didiko ir dvasininko diskusija (visada kartu) priskiriama arba 1529, arba 1536 m.⁷ Nors šįkart detalai spręsti datavimo klausimo nesiimama, bus nurodytas tarp jo ir šaltiniotyrinio diskusijos nesuprobleminimo egzistuojantis ryšys. Jo analizė atskleis prielaidas susiformuoti dviem datavimo tradicijoms, nulemtoms tekstinės ir metatekstinės diskusijos šaltinių evoliucijos.

Iškart pažymėtina, kad dažniausiai istorikai ir tyrėjai naudojami būtent *Acta Tomiciana* [toliau – AT] 11-ame tome paskelbtu A. Goštauto samprotavimų ir J. Chojeńskio atsako tekstu⁸. Nors XIX a. pabaigoje serijos leidybą perėmus Zygmuntui Celichowskiui kritinis publikacijų lygis ūgtelėjo, 1901 m. „Argumentų“ ir „Atsakymo“ publikacija tikrai nėra neydinga. Pavienės ir apčiuopiamos to išraiškos bus aptartos vėliau tekste, dabar apsiribojant – viliamasi, pamažu vis akivaizdesniu, – tik ką ištartu teiginiu. Tad brandinant norą, jog tai būsianti gera paskata ir pamatas tolesniems darbams (kartu su kita šiame tome skelbiama medžiaga!), nuspręsta parengti kritinę diskusijos tekstų publikaciją. Tai neišvengiamai suaktualina lietuviškoje istoriografijoje, matyt, ne itin pažįstamą lobyną – vadinamuosius „Górsčio aplankus“ – *Teki Górskiego* [toliau – TG]⁹. Šie yra Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje saugomas didžiulis įvairių originalių dokumentų, kopijų, dokumentų ruošinių (minučių) ir kt. rinkinys, sukomplektuotas pirma Lenkijos pakanclerio Petro Tomickio, o vėliau Bonos Sforzos kanceliarijoje

⁷ Kai kurios pozicijos: 1) 1529 m. datavimas: *Acta Tomiciana* [toliau – AT], t. 11, Posnaniae, 1901, nr. 214–215, p. 163–167; R. Frost, *op. cit.*, p. 412; *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*, nr. 180, p. 141–142; J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija. Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, [Vilnius, 2009], p. 233; 2) 1536 m. datavimas: E. Gudavičius, *op. cit.*, p. 533; W. Pocięcha, *Królowa Bona*, p. 79–81; L. Kolankowski, *op. cit.*, p. 225; „Alberto Goštauto argumentai“, p. 55–58; *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529)*, sud. ir par. I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius, Vilnius, 2001, p. 54; AT, t. 18, Poznań, 1999, nr. 444, p. 469–470.

⁸ AT, t. 11, Posnaniae, 1901, nr. 214–215, p. 163–167. Tiesa, publikuota pasinaudojant ir TG dokumentais (žr. nuor. 9).

⁹ Visi „Górsčio aplankai“ suskaitmeninti, prieinami: <https://polona.pl>. Ten pat prieinami ir šiam šaltinių rinkiniui skirti katalogai: *Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej*, t. 7, *Teki Górskiego* (sygn. BOZ 2053), 1–3 [toliau – *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*] (Ser. 3: *Zbiory Biblioteki Ordynacji Zamoskiej*), oprac. P. Sapała, Warszawa, 2020. Be to, norėtųsi atskirai padėkoti P. Sapałai už diskusijas, pokalbius ir konsultacijas sprendžiant su A. Goštauto ir J. Chojeńskio diskusija, *tomicianomis* ir TG susijusius klausimus.

dirbusio Stanislovo Górskiego¹⁰. *TG* pagrindu nuo XVI a. sudarinėtos pirmosios rankraštinės kodeksų tipo *tomicianos*, kurių (o vėliau ir *TG*) pagrindu imta publikuoti ir žymioji *AT* serija¹¹. *TG* esantys dokumentai¹² yra jeigu ne diskusijos „originalai“, tai bent jau ankstyviausi žinomi dokumentai, be to, protografai visų vėlesnių šiai studijai aktualių *Rationes* ir *Responsa* nuorašų atžvilgiu¹³.

Tiesa, 1901 m. pasirodęs *AT* 11 tomas, panašu, buvo parengtas *TG* pagrindu¹⁴ – iš tiesų tik labai šykščiai jame dokumentuojami tekstų tarpusavio skirtumai, riktai ar kiti dėmesio verti tekstiniai dariniai. Viena iš tokioje „tekstologinėje tamsoje“ paliktų ypatybių – paties S. Górskiego ranka *TG* esančiame *Rationes* rankraštyje atliktos turinio redakcijos. Taigi dokumentų rinkinio autorius ir savininkas atliko ne tik gramatines ar grafines, žodžių įskaitomumą gerinančias korekcijas. Kai kuriais atvejais taisė stilių ar pridėjo, jo manymu, trūkstančių žodžių (aplinkybių). Pats S. Górskis priskyrė niekaip nedatuotiems „Argumentų“ ir „Atsakymo“ tekstams 1529 m. datą, sukūrė antraštes. Tokie pataisymai, patikslinimai, atribucijos ir kt. nebuvo atlikti visi vienu metu. Nepametus iš akių, jog vis kiek kitokios formos pakoreguota ir papildyta medžiaga buvo nuolat iš naujo nurašoma į rankraštines *Tomicianos* kolekcijas, ir kalbėtina apie tam tikrą tekstinę ir metatekstinę diskusijos tekstų¹⁵ evoliuciją. Jos reliktai ir nuosėdos – lyg

¹⁰ Vėliausiai nuo 1525 m. būsiamasis Plocko ir Krokuvos kanauninkas ėmė dirbti tuomečio pakanclerio ir Krokuvos vyskupo Petro Tomickio kanceliarijoje iki pat jo mirties 1535 m. Turėjo turbūt besąlygišką jo pasitikėjimą, tvarkė įvairius patenkančius ir išduodamus dokumentus. Tad ne atsitiktinumas, jog pats rinkinys, nemažai susijęs su P. Tomickio vicekancelerystės laikotarpiu, yra pilnas jo autografulių, minučių ir kt. 1528–1529 m., Žygmantui Senajam su šeima reziduojant Vilniuje, kontaktas ir komunikacija su Krokuvos vyskupu bei pakancleriu turbūt niekada nenutrūkdavo, šis siųsdavo nurodymus Lietuvoje buvusiam valdovo sekretoriui J. Chojeńskiui dėl įvairių dokumentų parengimo, susirašinėjo su lietuviais didikais ir t. t., žr. W. Pocięcha, „W sprawie wydawnictwa aktów tomicjanów“, *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, zes. 3, Kórnik, 1946, p. 16–23; W. Kętrzyński, *O Stanisławie Górskim, kanoniku Plockim i Krakowskim i jego dziełach*, Poznań, 1871, p. 5–6; R. Marciniak, *Acta Tomiciana w kulturze politycznej Polski okresu Odrodzenia (Poznańskie towarzystwo przyjaciół nauk, wydział historii i nauk społecznych. Prace komisji historycznej*, t. 38), Warszawa-Poznań, 1983, p. 24–32; W. Urban, „Górski Stanisław h. Bogoria“, *Polski słownik biograficzny* [toliau – *PSB*], t. 8, Wrocław etc., 1959–1960, p. 452.

¹¹ P. Sapała, „The Górski Archive (Teki Górskiego) at the National Library of Poland. A collection of letters and official documents pertaining to the reign of king Sigismund I Jagiellon“, *Polish Libraries*, t. 7, Warszawa, 2019, p. 18; *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 1, p. 9. Taip pat svarbu pažymėti, kad nuo *AT* devintojo tomo imta aktyviai naudoti tuomet neseniai „atrasną“ *TG*.

¹² Atitinkamai eile: Biblioteka Narodowa w Warszawie, Teki Górskiego [toliau – *BNW, TG*], XI, nr. 1268 (k. 50–51v); *BNW, TG, XXVIII*, nr. 3649 (k. 160–163v).

¹³ Dėl visų egzistavusių ir jau žuvusių rankraščių *tomicianų* žr. stemą: R. Marciniak, *op. cit.*, p. 181.

¹⁴ Plačiau, žr. straipsnio nuorodą nr. 59, taip pat skyrių: „cu(m) hostis \Moscy/ iam iam instabat“.

¹⁵ Šiame tyrime sąvoka „tekstas“ bus pasitelkiama nurodant tai, kas yra užrašyta, ne patį užrašymą konkrečiu fiziniu pavidalu, kurį įvardinti bus pasitelkiami žodžiai „dokumentas“ ir „rankraštis“. Kitaip tariant, dokumentas (arba rankraštis, jeigu tai rankraštis) jau yra suprantamas kaip konkreti teksto medžiaga, konkreti medija.

vis naujomis freskomis redkoruotų rūmų sienų sluoksniai – nugulė *TG* saugomuose dokumentuose ir *Tomicianų* kodeksuose.

Sekant ir po dalelę išardant šios evoliucijos dalis, turėtų atsiskleisti opa – viena ar daugiau. Šia publikacija bus siekiama išnarplioti keletą jų. Pirmiausia reikalinga kritinė A. Goštauto ir J. Chojeńskio diskusijos tekstų publikacija. Antra, derėtų imtis šaltiniotyrynės diskusijos analizės, šįkart dėmesį sutelkiant į anotuotą (meta)tekstinės evoliucijos aspektą ir šį, be to, susiejant su skirtingų diskusijos datavimų (1529 arba 1536 m.) tradicija. Trečia, toks tyrimas klesti bendresnėje, pirmiausia su Lenkija susietoje istoriografinėje plotmėje – S. Górsčio, jo „Aplankų“ (*TG*) ir *Tomicianų* tyrimuose. Tokiu būdu ši publikacija bei tekstas kartu ir akivaizdžiai, ir ne dorojasi su platesnėmis ar gretutinėmis – „Aplankų“ šaltinių genezės, struktūros, kopijavimo ir sudarytojo vaidmens – problemomis. Dviem svarbiausiais ir parankiniais tekstais tenka laikyti Ryszardo Marciniako monografiją *Acta Tomiciana w kulturze politycznej Polski okresu Odrodzenia* (1983) bei beveik šiandieninį Patryko Sapałas atliktą monumentalų darbą – jo sudarytą S. Górsčio „Aplankų“ katalogą¹⁶. Pirmasis darbas nepakeičiamas kaip išsamiausias rankraščių *TG* ir rankraščių *Tomicianos* kolekcijų istorijos, chronologijos ir stuktūros tyrimas. Antrasis – išsamus visų Varšuvoje saugomų *TG* dokumentų registras, kuriame nurodomi ir tokie be galo vertingi faktai kaip dokumentus sudariusiųjų rankos, aptariami įvairūs metatekstiniai elementai ir nuorašai, sprendžiama apie dokumento originalumą (ar tai kopija, originalas, minutė etc.) ir t. t. Be šių dviejų darbų, čia publikuojamas tyrimas būtų buvęs pasmerktas. O dabar viliamasi, kad šiuo atveju – dviejų *TG* dokumentų tyrimu – galbūt pavyks prisidėti ir prie aptartų klausimų svarstybų.

Datavimas 1529 m.: „Górsčio aplankai“ ir prielaidos datavimo tradicijai

Nors *TG* ir esti daugybė vėlesnių šaltinių kopijų ar nuorašų, įvairiais būdais patekusių S. Górskiui į rankas, šis atidžiai bei skrupulingai juos registruodavo, rūšiuodavo, komentodavo, lygindavo su originalais, nustatinėdavo datas. Tai liudija ir daugybė rinkėjo ranka prirašytų marginalijų¹⁷. Kita vertus, žinomi ir S. Górsčio paklydimai šiuose reikaluose¹⁸. Taip pat problemų gali kelti tai, jog XIX a. pabaigoje originali *TG* struktūra buvo

¹⁶ R. Marciniak, *op. cit.*; *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 1–3.

¹⁷ W. Pociecha, „W sprawie wydawnictwa“, p. 28–30. Taip pat pažymėtina, kad gana atidžiai S. Górsčio „ranka“ *TG* sužiūrėta ir suregistruota minėtuose išleistuose *TG* kataloguose, žr. *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 1–2.

¹⁸ R. Marciniak, *op. cit.*, p. 56.

išmaišyta. Dabartinė – tik iš dalies chronologiniu požiūriu sudaryta dvidešimt devynių aplankų sistema – yra tam tikras kompromisas. (Per)tvarkymo metu dalis nedatuotų dokumentų buvo išskirstyti į kitas *TG* dalis¹⁹. Šį pokytį parodo ir dabartinės „Argumentų“ bei „Atsakymo“ vietos S. Górskiego rinkinio struktūroje. A. Goštauto *Rationes* randamas 11-ame aplanke (daugiausia 1528–1530 m. periodo tekstai), o J. Chojeńskio *Responsum* – 28-ame (chronologiniu požiūriu labai eklektiškas rinkinys)²⁰.

Vis dėlto beveik neabejotina iki XIX a. antros pusės pokyčių abu dokumentus buvus greta vienas kito, saugotus kartu. Tai liudija tiek šių įrašymai į rankraštinės *tomicianas* vienas po kito²¹, tiek ir *TG* saugomų dokumentų žymės. „Argumentai“ pažymėti kaip „149“, o J. Chojeńskio „atsakymas“ – kaip „150“. Šių bendrumą paliudyti gali ir dorsalinis įrašas A. Goštauto tekstui: galinėje dokumento dalyje pirmiausia, atrodo, apsirikus pradėta rašyti „Responso“ (t. y. tai, kas užrašyta „Atsakymų“ dorsalinėje dalyje), tačiau neužbaigta, mat susigriebta tai esant ne tą dokumentą. Be to, greta A. Goštauto „Argumentų“ S. Górskiego užrašytos antraštės *X Rationes Gastoldi, cur Judices in Lituania non sint constituendi ut est in Polonia* yra ir ta pačia ranka įrašyta data – 1529 m.²² Mat abu dokumentai yra susijusio turinio bei buvo saugomi (o ir skelbiami) kartu, tad J. Chojeńskio *Responsum* pakartotinai įrašyti datą jau nebuvo reikalo. Tiesa, būtent todėl, XIX a. antroje pusėje iširus pirminei *TG* struktūrai, nedatuotas lenko atsakymas veikiausiai ir pakliuvo į visai kitą aplanką greta įvairių kitų, kaip tada rodėsi, neaiškiu metu sudarytų dokumentų.

Taigi, turint omenyje, kad iš pradžių abu dokumentai buvo grupuoti greta ir traktuoti kaip esą 1529 m., galima žengti toliau. Naudojantis jiems priskirta numeracija (atitinkamai „149“ ir „150“) ir datavimu, įmanoma bandyti atkurti šių vietą ligtolinėje *TG* struktūroje tarp kitų 1529 m. S. Górskiego priskirtų, sunumeruotų ir preparuotų dokumentų. Svarbi šio veiksmo prielaida, priimta dar prieš pradėdant rinkti ir lyginti, kas surinkta, buvo tokia: rankraščiai buvo surikiuoti daugiau mažiau nuoseklia chronologine tvarka²³. Tokiu atveju, surinkus ir sulyginus kitus 1529 m. sunumeruotus dokumentus *TG*, galima viltis jau ne tik *Rationes* ir *Responsum* priskirti 1529 m., tačiau gal net ir sukongretinti šių chronologiją metų tėkmėje. Be to, ši (numeravimo)

¹⁹ P. Sapała, „The Górski Archive“, p. 32–33 (su šiuo pertvarkymu susijusi ir dabartinė dokumentų numeracija pieštuku).

²⁰ Atitinkama tvarka kataloguose: *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 1, p. 563–604; 2, p. 610–654.

²¹ Kad paeiliui dokumentai buvo surašyti vadinamajame „Sapiegų kodekse“, prarastame 1939 m., taip pat ir XVIII a. „Wojczyńskio kodekse“, sužinoma iš *AT*, t. 11, nr. 214–215, p. 163–167 paliktų priedašų. Lygiai taip pat kartu tekstai įrašyti ir į XVI a. vadinamąjį „Jogailaičių kodeksą“ [toliau – *Cod. Jag.*] (Biblioteka Jagiellońska, Rękopis 6551 III, p. 860–868, prieinamas: <https://polona.pl/item/acta-tomiciana-t-7,MTMwMjU1NTg1>), buvusį pagrindu XVIII a. „Wojczyńskio kodeksui“.

²² Dėl rankos taip pat žr. *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 1, nr. 1268, p. 573–574.

²³ Taip apie rinkinio situaciją XVI a. svarstoma, žr. W. Pocięcha, „W sprawie wydawnictwa“, p. 36; W. Kętrzyński, *op. cit.*, p. 54.

struktūra palyginta su ankstyviausia iš rankraščių *Tomicianų* – vadinamąja Jogailaičių kolekcija ir konkrečiau jos kodekso, t. y. kolekcijos 7 tomo [toliau – *Cod. Jag.*], skirto 1528–1529 m. dokumentams, kuriame įrašyti ir A. Goštauto „Argumentai“ su J. Chojeńskio „Atsakymu“, dalimi²⁴. Tokios rekonstrukcijos ir palyginimo rezultatai pateikti lentelėje (žr. Priedą nr. 1). Ji sudaryta iš kelių elementų: 1) dabartinės *TG* struktūros; 2) S. Górsčio ranka dokumentui priskirto numerio komplekte; 3) dokumentui priskirtos ar (jeigu šis nedatuotas įsimaišęs į kitą aplanką) atkurtos datos²⁵; 4) adresanto ir adresato (arba antraštės) *TG*; 5) adresanto ir adresato (arba antraštės) *Cod. Jag.*; 6) dokumento datos *Cod. Jag.*; 7) vietos kodekse. Pastarieji 3 elementai iškart turėtų atkreipti dėmesį, jog surinkta medžiaga dar ir palyginta su ankstyviausiu iš rankraščių kodeksu. To priežastis paaiškės jau visai tuoj.

Iškart dera atkreipti dėmesį, kad beveik 4000 vienetų apimančiame *TG* rinkinyje nepavyko surankioti visų dokumentų, kurie būtų ir priskirti 1529 m., ir sunumeruoti. Be to, iš surinktų lentelėje pateikiama tik dalis. Taip elgtis nuspręsta konstatavus aptariamą *TG* ir *Cod. Jag.* sandaros identišumą. Spragos, susijusios su *TG* dokumentais lentelėje (pavyzdžiui, trūksta nr. 120–121, nr. 151–152, ar kitos lakūnos), paaiškintinos tuo, jog dalį dokumentų *de visu* peržiūros metu buvo galima tiesiog pražiopsoti; o kartais ir nėra prasmės surinkti visko, idant matytųsi bendra tendencija. Kita vertus, įsidėmėtina, jog žinoma tikrai ne visas S. Górsčio komplekto dalis išlikus, o išlikusias ne visas esant saugomas Varšuvoje²⁶.

Vis dėlto iš surinktų duomenų – savotiškos S. Górsčio intencijos rinkinio kompozicijai rekonstrukcijos – ryškėja keletas dalykų. Pirma, nors ir su tam tikromis „anomalijomis“ (plg. nr. 111–115 arba 161 ir kt.), *TG* saugojimo vienetai gana dailiai sugula chronologine tvarka. Antra, priėmus prielaidą, jog 149 ir 150 (t. y. A. Goštauto „Argumentai“ ir J. Chojeńskio „Atsakymas“) nepriskirtini tokioms „anomalijoms“, šiuos galima priskirti gana apčiuopiamam laiko tarpui – būtent rugsėjo–spalio mėn., o dar tiksliau – 1529 m. rugsėjo pabaigai arba spalio pirmai pusei. Trečia, palyginus ant 1529 m. priskirtų dokumentų išlikusių numeraciją su *Cod. Jag.* struktūra, paaiškėjo šių identiškumas²⁷. Taigi tokiu sutapimu, viena vertus, patvirtinamas atliktos rekonstrukcijos nuoseklumas; antra vertus, žinoma, kad priskirtoji numeracija yra arba sudaryta prieš surašant į *Cod. Jag.* arba vėliau atlikta pagal ją. Turint omenyje, jog į *Cod. Jag.*

²⁴ Žr. nuorodą nr. 21. Apie kolekciją žr. R. Marciniak, *op. cit.*, p. 53–64.

²⁵ Susidūrus su *TG* nedatuotais dokumentais, naudotasi: *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 1–2.

²⁶ Taip pat pridėtina, kad ir tai, kas išliko, galiausiai pasklido po skirtingas vietas, žr. P. Sapała, „The Górski Archive“, p. 18–19.

²⁷ Matyt, be kita ko, iš tokio *TG* ir *Cod. Jag.* lyginimo galima spręsti, kaip ir kur ieškoti *TG* neidentifikuotų numeruotų 1529 m. dokumentų, arba, pirmųjų taip ir neradus, numanyti kai kuriuos iš *TG* praradimų.

dokumentai nurašyti chronologiškai gana nuosekliai, tenka svarstyti, trečia vertus, šią *TG* dokumento metateksto dalį (numeraciją) esant ankstyvesnę už *Cod. Jag.*²⁸

TG rinkinyje išlikę diskusijos dokumentai ir prieš tai buvusi jų tvarkyba, atlikta iki nurašymo į *Cod. Jag.*, sukūrė ir įtvirtino idėją dėl tekstų datavimo 1529 m. Lieka manyti idėjos autoriumi buvus patį S. Górski. Nėra iki galo aišku, kada būtent *TG Rationes* egzemplioriuje jo ranka buvo paliktas įrašas „1529“, tačiau abu diskusijos dokumentai, patekę į rankas aplankų sudarytojui, turbūt pradiniu jų tvarkymo ar rūšiavimo tarpsniu buvo pažymėti kaip „149“ bei „150“ ir priskirti 1529 m. rinkiniui²⁹. Reikia manyti, jog tuo pačiu tekstų evoliucijos tarpsniu radosi ir pirmųjų *TG* egzempliorių puslapių viršuje S. Górskio suteiktos antraštės. Iki tol rankraščiai, kad ir iš kur jie būtų pakliuvę į S. Górskio rinkinį, panašu, ne tik nebuvo datuoti, tačiau ir niekaip nebuvo atributuoti. Tokiu būdu S. Górskis, pasikliaudamas savo žiniomis arba nuovoka ir redaktoriaus autoritetu, įtvirtino 1529 m. datą.

Taip susiformavo datavimo tradicija, kurios gajumą, be kita ko, įrodo ir išlikusios, ir jau neišlikusios rankraštinės *Tomicianos*. Šiandienos sulaukė vos du kodeksai, kuriuose randami A. Goštauto „Argumentai“ ir J. Chojeńskio „atsakymai“. Pirmiausia tai – kažkada nuo 1547 m. galėto imtis ir 1553 m. užbaigto darbo – 1549–1553 m. popieriuje surašytos Jogailaičių kolekcijos – 7-as tomas, apimęs 1528–1529 m.³⁰ Ant-rasis išlikęs kodeksas yra 1776 m. Stanislovo Augusto Poniatovskio karališkoje kanceliarijoje atliktas to paties Jogailaičių kodekso nuorašas (*AT*, t. 11 nurodomas kaip *Kodeks Wojczyński*³¹). Konstatavus šių dviejų rankraštinų kodeksų ryšį, tuo ir bus apsiribota³². Šio teksto ir publikacijos autoriaus supratimu, visi kiti tyrimui galbūt aktualūs *Tomicianų* nuorašai, deja, pradingo³³. Ypač apmaudu, jog tai tiesa ir iškart po

²⁸ Laikomasi kuklios prielaidos, jog apie 900 puslapių rankraštinio kodekso perrašymas reikalingas tam tikro išankstinio medžiagos parengimo (taigi datavimo bei pirmųjų S. Górskio suteiktų *TG* antraščių).

²⁹ Pavyzdžiui, aptarto numeravimo struktūros „žemieji“ numeriai (pavyzdžiui, nr. 10 ar 13) susiję su 1529 m. pradžia (sausio–vasario mėn.).

³⁰ Datavimas, žr. R. Marciniak, *op. cit.*, p. 54, 59–60. Rankraštis, žr. nuorodą nr. 21.

³¹ R. Marciniak, *op. cit.*, p. 188; *Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej XVI–XVIII w.*, t. 2, oprac. R. Marciniak, M. Muszyński, J. Wiesiołowski, Wrocław, 1985, p. 117–118, nr. 226.

³² Minėtas 1776 m. nuorašas, neturintis tiesioginio ryšio su *TG* dokumentais, nepadedą atskleisti jų raidos, be to, kaip nuorašas yra labai vėlyvas (ir chronologiniu, ir santykio su protografu požiūriais). Aktualus publikacijai jis galėtų būti tik nedisponuojant „Jogailaičių kodeksu“.

³³ Atsižvelgiant į galimus „Argumentų“ ir „Atsakymų“ datavimus kaip 1529 m. arba 1535–1536 m. kūrinis, šių ieškota (tai vadinama „pertekliniu darbu“) atitinkamuose išlikusiuose kodeksuose. Pasitelkiant to paties R. Marciniako duomenis, kaip galimi identifikuoti du išlikę kodeksai: 1) Ossolineume saugomos XVI a. pab. Lenkijos primo S. Karnkowskio kolekcijos 1536–1537 m. 17 tome (žr. *Biblioteka Ossolineum* [toliau – BOss], *dział rękopisów*, nr. 6138) diskusijos tekstų nėra; 2) ten pat saugomame XVII a. pradžios nežinomo Poznanės dvasininko 1536–1537 m. skirtame *Tomicianos* 17 tome, neišlikusios Osolinskių kolekcijos nuoraše (žr. BOss, *dział Rękopisów*, nr. 178) diskusijos teksto taip pat nėra. Visais kitais galimais atvejais arba neišlikę aktualių metų tomai, arba ir išsitos kolekcijos, žr. R. Marciniak, *op. cit.*, p. 180–181 (schema), p. 213, 224.

Jogailaičių kolekcijos sudarytos Sapiegų kolekcijos³⁴ (turėjusi būti baigta iki 1563 m.) atveju – 1939 m. rudenį naciams bombarduojant Varšuvą, ji žuvo liepsnose. Vis dėlto iš tam tikrų išlikusių indikacijų galima tvirtai spręsti diskusiją šioje kolekcijoje taip pat buvus datuotą 1529 m.³⁵ Be to, aiškėja, jog taip pat (t. y. kaip 1529 m.) „Argumentai“ ir „Atsakymas“ buvo datuoti ir kitoje iki šiandienos neišlikusioje XVI a. pab. kolekcijoje, kuri priklausė Lenkijos primui Stanislovui Karnkowskiui. Apie tai galima spręsti remiantis pastarosios kolekcijos pagrindu sudarytu istoriniu kompendiumu³⁶.

Iki XX a. pradžios tekstai nebuvo datuojami kitaip nei 1529 m. Todėl nieko nuostabaus, jog, pavyzdžiui, ir 1535 ar 1536 m. istoriniuose kompendiumuose, sukompnuotuose pagal jau minėto S. Karnkowskio kolekciją, arba paties S. Górskio rašinyje *Quarta expeditio belli in Moscos*, aptariančiame Starodubo karo įvykius ir eigą, šių faktų nėra³⁷. 1901 m. pasirodęs *Acta Tomiciana* 11 tomas iš tiesų tapo šios rankraštinės tradicijos kulminacija. Spausdinta ir gerokai lengviau prieinama serija virtinei Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos tyrėjų diskusiją pristatė kaip 1529 m. faktus. O nuo to, kada šaltiniai sukurti, savaime suprantama, priklauso ir jų skaitymas, interpretacija bei vertinimas: 1529 m. vertintini kaip tam tikras 1522–1529 m. per tvarkų valstybėje apogėjus, o 1536 m. jau būtų jų permąstymas, be to, vykstant karui su Maskva.

Datavimas 1536 m.: Ludwikas Kolankowskis, Władysławas Pociecha ir tolesnė TG dokumentų redakcija

1914 m. savo monografijoje apie Žygimantą Augustą istorikas L. Kolankowskis pateikė alternatyvų A. Goštauto ir J. Chojeńskio diskusijos datavimą – 1536 m. Atidėnis tekstų ir jų detalių perskaitymas (o ypač XVI a. ketvirtojo dešimtmečio ir Starodubo karo kontekste) istorikui atsilygino svarbia įžvalga. Aštuntajame „Argumentų“ punkte

³⁴ R. Marciniak, *op. cit.*, p. 70–71, 189–190, 199; W. Kętrzyński, *op. cit.*, p. 14–15.

³⁵ Žr. publikacijų metrikas: *AT*, t. 11, nr. 213–214, p. 163–167. Šis tomas buvo priskirtas 1529 m. (žr. R. Marciniak, *op. cit.*, p. 180–181 (schema)).

³⁶ 1529 m. pažymima: „Rationes Alberti Gastoldi, cur judices in Lithuania more Polonico non sint constituendi; hos enim regina Bona volebat ad instar Polonorum judicum constituere. Responsum pro iudicibus in Lithuania instituendis rudi. domini Joannis Chojeński, archidiaconi Cracoviensis“. Juo pasinaudojo *Acta Tomiciana* leidėjai (*AT*, t. 11, p. 3). S. Górskis kokios nors formos autorinės 1529 m. *memorabilia*, panašu, nepaliko, žr. W. Kętrzyński, *op. cit.*, p. 45. Beje, pasistengiant išvengti anachronizmo, kompendiume netgi teisingai nurodytos J. Chojeńskio nuo 1522 m. iki 1531 m. eitos Krokuvos arkidiakono pareigos, žr. W. Pociecha, „Chojeński, Jan“, *PSB*, t. 3, Kraków, 1937, p. 396–399.

³⁷ Atitinkamai žr. *AT*, t. 17, Wrocław – Kraków – Poznań, 1966, p. 1–3; *AT*, t. 18, p. 1–6; S. Górskis istorinė kompozicija, žr. *AT*, t. 17, nr. 2, p. 3–9, taip pat ir *BNW, TG, XV*, nr. 1732.

kalbą kreipiant apie nepateisinamą kilmingųjų vangumą renkantis į pašauktinę kariuomenę bei akcentuojant to pragaištį, A. Goštautas prisimena nesenus įvykius:

„kuomet priešas maskvėnas jau puolė ir prie šios kunigaikštystės sosto artinosi ir jeigu būtų toliau nužygiavęs, nieko kito Jo Didenybei su sūnumi ir Jūsų Didenybe nebūtų likę, kaip tik išsiskirstyti ir bėgti didžiulėje pajuokoje ir gėdoje“ (vertimas mūsų. – K. Č.).

L. Kolankowskis šį pasażą tiksliai identifikavo kaip nupasakojantį maskvėnų žygį į Lietuvos gilumą 1534–1535 m. žiemą, ko gero, pasiekusį ir patį Vilnių³⁸. Tokiu atveju ankstyviausia *post* riba datuodami A. Goštauto „Argumentus“ ir J. Chojeńskio „Atsakymą“ turėtume laikyti maždaug 1535 m. kovo 1 d.: būtent tada šaltiniai maskvėnus apibūdina kaip jau atsitraukusius iš krašto³⁹.

Kita vertus, kodėl L. Kolankowskis šiuos tekstus priskyrė būtent 1536 m., o ne, pavyzdžiui, tiems patiems 1535 m. ar, pavyzdžiui, 1537 m., istorikas taip ir nenušvietė. Jo pasiūlytą naują datavimą perėmė ir kiti, tarp kurių svarbiausias W. Pociecha. Be galo didelį poveikį padariusioje monografijoje, skirtoje Bonai Sforzai, 1958 m. istorikas diskusiją pateikė kaip 1536 m. įvykį. Pagrindinis argumentas – nuoroda į jau aptartą L. Kolankowskio veikalą.

Panašu, kad tam tikru datavimo pagrindu W. Pociecha laikė J. Chojeńskio „Atsakyme“ paminėtus aštuonerius metus, per kuriuos kilnuomenė „ašaromis ir maldavimais“ prašė valdovą ko nors imtis tvarkant teismus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Bet nėra išlikusio kokio nors konkretaus skirtingų pavietų ar bendro smulkiųjų kilmingųjų kreipimosi į valdovą ar jam adresuoto prašymo (peticijos), tad nėra galimybės nei kaip nors patvirtinti, nei išties paneigti vieną ar kitą hipotezę operuojant šia J. Chojeńskio užuomina. Savo ruožtu W. Pociecha 1528–1529 m. Vilniaus seime neva pareikštą kilmingųjų prašymą šiuo reikalu tiesiog dedukavo iš 1536 atėmęs⁴⁰. Taigi susiduriama su tam tikru argumentavimu, kurio pagrindinė prielaida yra pati grįsta prielaida, suponuota nedatuoto šaltinio. Tai, žinoma, automatiškai neįrodo teiginį nesant teisingą, tačiau ir priešingai – ne. Bet kuriuo atveju šįkart susitelksima į du 1536 m. hipotezės kertinius elementus: diskusijos atribuciją metateksto (antraščių) pavidalu ir *Rationes* pasażo apie maskvėnų žygį Vilniaus link redakcinius pokyčius *TG*.

³⁸ L. Kolankowski, *op. cit.*, p. 225.

³⁹ „Nicolaus Nipszyc secretarius regis Poloniae Sigismundi primi Joanni Dantisco epo Culmensi“ (Vilnius, 1535 m. kovo 3 d.), žr. *AT*, t. 17, nr. 139, p. 196–199; *Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochoniec, kantora katedr. krakowskiego, część ostatnia. Czasy podługoszowskie obejmujące 1480–1535*, wyd. W. Baworowski, Kraków, 1874, p. 255–256, p. 255–256; taip pat žr. „Joannes Chojenski eps Premisliensis Petro Tomicki epo Cracoviensi, vicecancellario“ (Vilnius, 1535 m. kovo 15 d.), *AT*, t. 17, nr. 157, p. 219–222. Plačiau apie tą maskvėnų gilų žygį į Lietuvą žr. M. Кром, *Стародубская война 1534–1537. Из истории русско-литовских отношений*, Москва, 2008, p. 50–57.

⁴⁰ W. Pociecha, *Królowa Bona*, p. 78 (nuoroda nr. 42), 230–231.

Kieno atsakymas?

Savotišku pėdsaku, kodėl ir šis istorikas priskyre diskusiją 1536 m., galbūt galėtų būti ankstesnis W. Pociechos tekstas – 1937 m. pasirodžiusi J. Chojeńskiui skirta biograma *Polski Słownik Biograficzny*. Nors joje istorikas diskusijai konkrečios datos ir nepriskyre, tačiau „Atsakymą“ aptarė tokiaime loginiame, kontekstiniame ir chronologiniame lauke: su Bona Sforza dėl skyrimo į Lenkijos kanclerio vietą, dėl už jos nugaros sutartų nepageidaujamų karalaitės Jadvygos vestuvių, dėl, kišantis už tai dėkingam Brandenburgo elektoriui, išsirūpintos Plocko vyskupystės ir dėl dar šio bei to⁴¹ susipykęs J. Chojeńskis šitaip bandė atsipirkti. Kaip ir ką tik aptarto veikalo *Królowa Bona* atveju, taip ir tąkart remtasi ne kokiomis tikrenybėmis ar empirika, o tam tikra racionalizacija grįsta rekonstrukcija. Ji, panašu, grindžiama neišsakyta prielaida ar tarpine išvada, jog „Atsakymas“ radosi jo autoriui jau esant Plocko vyskupu. Iš kur tai?

Dar 1901 m. *AT* 11 tomo rengėjas Z. Celichowkis, tvirtindamas tekstų priklausomybę 1529 m., iš anksto ir su patikiniu šalin vijo dvejonę dėl galimo *Rationes* ir *Responsum* perdatavimo. Tikėtinumo tokioms numaldyti bandytoms dvejonėms teikė *TG* dokumente ir Sapiegų kodekse išlikę „Atsakymo“ autorystės priskyrimai J. Chojeńskiui, Plocko vyskupui, kuriuo jis buvo 1535–1538 m. Istorikas racionaliai svarstė, jog tokie įrašai dar nebūtinai reiškia, kad ir tekstai tuomet sukurti, ir veikiausiai tėra tam tikras istoriniams kodeksams būdingas anachronizmas⁴². Galima numanyti, kad nors ir nedeklaravus, būtent pastarieji duomenys ir turėjo svarbos galbūt L. Kolankowskiui ir turbūt tikriau W. Pociechai bent jau datavimą *post* nustumiant dar tolėliau nei *post* 1535 m. kovo mėn. Tokiu būdu, svarstant šių dviejų istorikų pasiūlytą ir įtvirtintą (ir kitų perimtą⁴³) tekstų datavimą 1536 m., tenka atidžiau apsvarstyti ir išplėtoti dar vieną metateksto analizės elementą: žinučių apie J. Chojeńskį, kaip Plocko vyskupą, genezę, pobūdį ir svarbą.

Tad klaustina: ar remiantis *TG* esančiame dokumente paliktu dorsaliniu įrašu bei žinute apie identišką komentarą jau pražuvusiame Sapiegų kodekse galima kaip nors patikslinti datavimą ir tvirtinti, jog tekstai buvo sukurti J. Chojeńskiui esant Plocko vyskupu? Yra paranku pabandyti išsiaiškinti, kada aptariamasis metatekstinis vienetas galėjo atsirasti.

Vieną versiją pateikė dar tas pats Z. Celichowski. Jis atkreipė dėmesį, jog kartu su kitais 1529 m. tekstais publikuojamo dokumento paskutiniame puslapyje palikta:

⁴¹ W. Pociecha, „Chojeński, Jan“, p. 397.

⁴² Žr. nuorodose pateiktus paaiškinimus: *AT*, t. 11, nr. 215, p. 165.

⁴³ Pavyzdžiui, Z. Wojciechowski, *op. cit.*, p. 324; *AT*, t. 18, nr. 444, p. 469–470.

Responsio D. Epi. Plocen. Jo Choienski ad rationes dni Alberti Gastoldi Palatini
Vilnen q(uod) Judices dari debeant Nobilitati magni ducatus Lithvanie.

Tai įrašyta kita ranka nei kiek aukščiau puslapyje paliktas *probatio pennae*. Dorsalinį primenančio įrašo autorius – S. Górskis⁴⁴. Ypač tai matyti iš būdingų „h“, „R“, „d“ pasvirusių versijų, „J“ siluetų⁴⁵. Tai dar pasirodys svarbu. Šį ašinį – įrašų genezės – klausimą pasirinkta aptarti per tris galimas šio įrašo interpretacijas.

Pirmoji jų pateikta dar to paties Z. Celichowskio. Jo manymu, įrašas susiformavo *przy ukladaniu Tek w czasie, gdy Chojeński był biskupem Plockim*⁴⁶. Tokia nuomonė turi bent dvejopas chronologines implikacijas: pirma, įrašo atlikimui; antra, galbūt dokumentų patekimui į Górsčio „Aplankus“. Jeigu Z. Celichowskis būtų teisus, šiuos abu faktus derėtų datuoti 1535 m. spalio 3–1537 m. liepos 4 d., o gal net ir siauresniu 1535 m. spalio 3–1537 m. vasario 16 d.⁴⁷ laikotarpiu. Kita vertus, svarbu, kad pagal šį istoriko pasiūlytą matą tai dar nereikštų, jog tada sukurti ir patys tekstai. Tuo skiriamasi nuo numanomų L. Kolankowskio ir W. Pociechos požiūrių ir pateisinamas tekstų datavimas 1529 m. Svarbu, kad Z. Celichowskis savo manymo niekaip pozityviai nepagrindė.

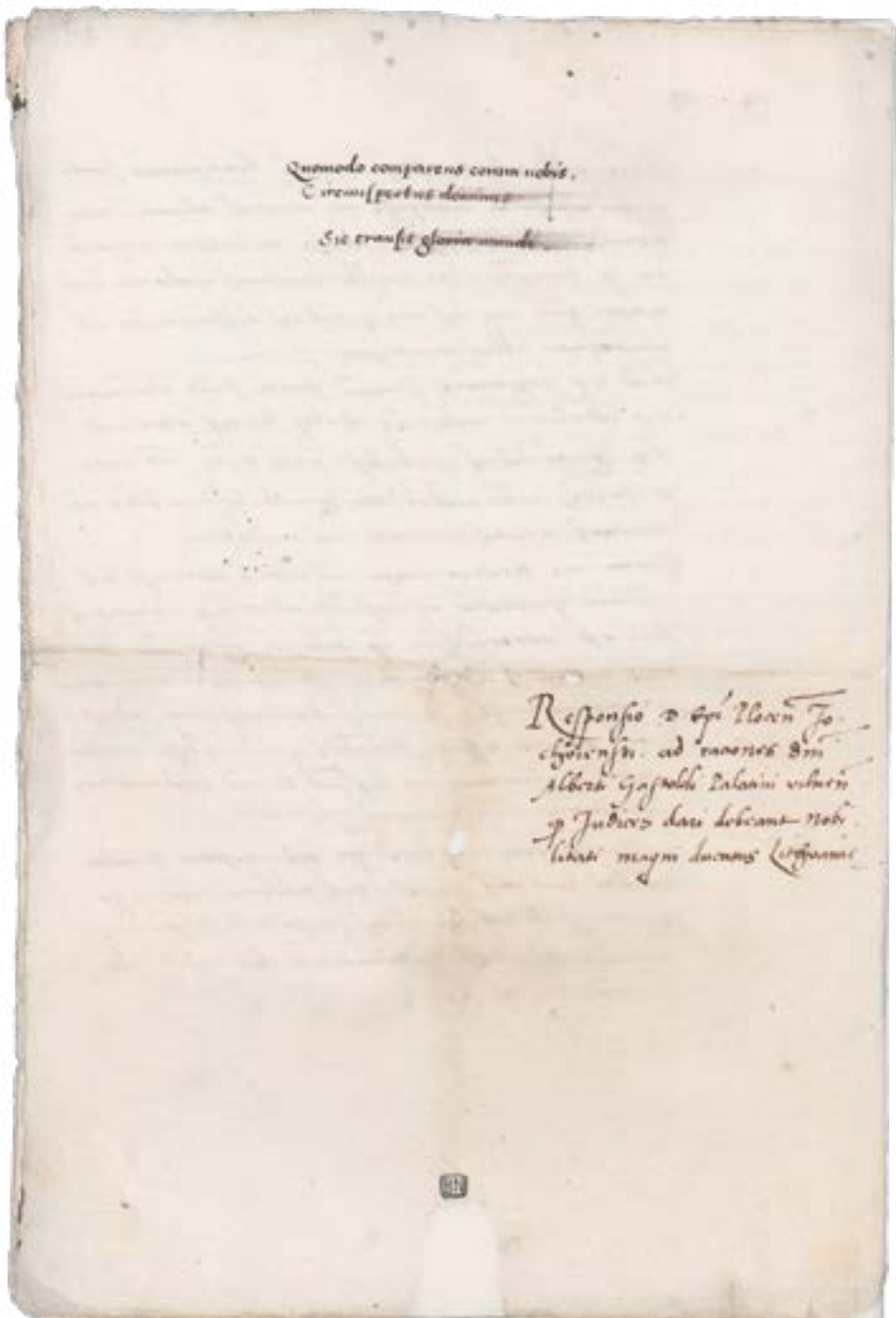
Antroji įmanoma interpretacija (galbūt netiesiogiai ar bent be tekstinės išraiškos svarstyta ir L. Kolankowskio ar W. Pociechos) teigtų: aptariamai S. Górsčio palikti įrašai yra iš to paties tekstų sukūrimo ir dokumentų surašymo, t. y. jau aptartų 1535 m. spalio 3–1537 m. liepos 4 d. ar 1535 m. spalio 3–1537 m. vasario 16 d., laikotarpių. Kodėl tad 1536 m.? Nė vienam iš minėtų istorikų niekaip neeksplikavus savų svarstymo prielaidų, belieka spėlioti, o kartu galbūt iškelti savarankišką ir itin viliojančią hipotezę – įrašas iš tiesų atliktas S. Górsčio *modernis temporibus*. Tiksliau: tuo metu, kai po P. Tomickio mirties, tačiau iki įsitraukė į Bonos komandą, jis 1536 m. talkino J. Chojeńskiui Lietuvoje. Tai derėtų su (1) J. Chojeński, kaip Plocko vyskupo, paminėjimu; (2) tekstų datavimui svarbiomis prielaidomis, kad tiek *Rationes*, tiek *Responsio* rastis turėjo ir A. Goštautui, ir J. Chojeńskiui, ir karališkajai šeimai, o dabar – dar ir S. Górskiui, tvarkiusiam dokumentus ir palikusiam dorsalinį įrašus, būnant Lietuvoje. Venintelė čia galima data – 1536 m. Be to, toks interpretacinis scenarijus pateiktų scenarijų galimai TG dokumentų proveniencijai.

⁴⁴ Taip manė ir Z. Celichowskis, žr. AT, t. 11, nr. 215, p. 165.

⁴⁵ Plg. kad ir BNW, TG, XIX, 2280 (1535 m. dokumento kopija S. Górsčio ranka ant vienalaikio popieriaus).

⁴⁶ AT, t. 11, nr. 215, p. 165, nuoroda nr. 1.

⁴⁷ Antroji laiko atkarpa išskirta todėl, kad 1537 m. vasario 16 d. J. Chojeńskis buvo paskirtas Lenkijos Karalystės kancleriu, o tai dorsaliniam įrašui veikiausiai būtų buvę užfiksuota, žr. W. Pociecha, „Chojeński, Jan“, p. 397. Tai reiškia, kad tas pats Z. Celichowskis klaidingai įvertino galimas šio dorsalinio įrašo implikacijas datuoti tekstus 1535–1538 m., kai J. Chojeńskis mirė, nors 1537 m. tapo Krokuvos vyskupu.

J. Chojeńskio *Responsum*, atribucinis įrašas S. Górschio ranka (TG, XXVIII, 3649, l. 163v.).
Biblioteka Narodowa w Warszawie.

Deja, kad ir maginantis, toks aiškinimas nėra patikimas. Vienintelis apie S. Górsčio talkinimą J. Chojeńskiui ir kartu jo darbą Lietuvoje 1536 m. (iki prisijungiant prie Bonos) teigė R. Marciniakas⁴⁸. Joks kitas apie S. Górsčio karjerą ir gyvenimą gaučiau ar menčiau bent ką nors teigęs istorikas to neminėjo⁴⁹. Savo teiginį R. Marciniakas grindė nurodydamas keturis *TG* esančius 1536 m. Vilniuje S. Górsčio parengtus ruošinius (minutes): *TG*, tomas 21, l. 5, 24, 39, 40 (arba atitinkamai nr. 2528, 2545, 2554, 2555). Jau P. Sapała dokumentus identifikavo ne kaip minutes, o kaip kopijas⁵⁰. O skirtumas esminis! Ryškiausiai tai atskleidžia ir P. Sapałos požiūrį patvirtina paskutiniajame (nr. 2555) iš kaip minutės R. Marciniako nurodytų dokumentų tyrėjo laukęs vandenženklis – 1544 m. arba 1556 m. naudotas dvigubos lelijos manieristiniame skyde⁵¹. Panaši situacija ir dėl kitų tame pačiame aplanke saugomų S. Górsčio ranka surašytų tekstų: nr. 2548 (1536 m. iš Vilniaus rašytas Žygimanto Senojo laiškas Albertui Hohencolernui) tėra vėlesnė kopija 1554 m. datuotiname popieriuje. Taip pat ir dėl *TG* dokumento nr. 2552⁵². Taigi turimas reikalas su vėlyvesnėmis kopijomis, o pagrindas teigti 1536 m. S. Górskį dirbus J. Chojeńskiui administruotoje karališkojoje kanceliarijoje Lietuvoje pasirodė esąs netvarus. Kad ir kokiomis aplinkybėmis ar kada S. Górskis buvo gavęs dokumentus ir tekstus, kyla mintis – jis jų ne(at)pažino.

Todėl Z. Celichowskio svarstymas apie įrašo ir dokumento / teksto sukūrimo chronologinį netapatumą atrodo dar labiau įtikinantis ir vertas plėtoti. Numanu, kad apie tai, o kartu ir apie gerokai vėlyvesnę „dorsalinių“ įrašų genezę byloja tekstų autorystės atributavimo nenuoseklumo ir kaitos faktas. Stebint ir lyginant diskusijos tekstams *TG* ir kitur eventualiai suteiktas antraštes, dėmesį patraukė štai kas. Palyginus protografų iš *TG* ir skirtingų nuorašų žinomas diskusijos metatekstines dalis (antraštes ir kitus įrašus, suteikiančius duomenų apie diskusijos autorystę; žr. Lentelę nr. 1), matyti, kad pirmiausia „Atsakymo“ priskyrimą J. Chojeńskiui apskritai (ir Plocko vyskupui konkrečiai) galima susieti su tam tikra šaltinio (meta)tekstinės evoliucijos faze. Chronologinis išėjimas taškas – ankstyviausias diskusijos tekstų nurašymo etapas – Jogailaičių *Tomicianų* kolekcijos kodeksai. Itin svarbia aplinkybe laikytina tai, kad „Atsakymai“

⁴⁸ R. Marciniak, *op. cit.*, p. 30. Juo sekama: J. Kiaupienė, *Mes, Lietuva. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorija XVI a. (viešasis ir privatus gyvenimas)*, Vilnius, 2003, p. 148.

⁴⁹ Žr., W. Pocięcha, „W sprawie wydawnictwa“, p. 22–23; P. Sapała, „The Górski Archive“, p. 10; W. Urban, *op. cit.*, p. 462; W. Kętrzyński, *op. cit.*, p. 5.

⁵⁰ Be to, vienas iš dokumentų net yra kitos datos (išties 1535 m.), žr. *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 2, nr. 2528, p. 234–235; nr. 2545, p. 240; nr. 2554 ir 2555, p. 234.

⁵¹ Vandenžekliai identifikuoti Gerharo Piccardo kolekcijos (ji prieinama: <https://www.piccard-online.de>) [toliau – Piccard] pagrindu. Vidinėje kolekcijos sistemoje atitinkamai jie pažymėti: 1) Piccard, nr. 128122 (Krokuva, 1544); 2) Piccard, nr. 128146 (Petrakavas, 1547); 3) Piccard, nr. 128123 (Varšuva, 1556).

⁵² Piccard, nr. 128237 (Heilsbergas, 1554).

ten pirmiausia pateikti anonimiškai: J. Chojeński neminimas visai, o ką jau kalbėti apie kokias nors konkrečias kitas identifikacines žymes (pavyzdžiui, pareigybes). Neaišku, ar abiejuose *TG* esančiuose diskusijos egzemplioriuose S. Górszko jiems suformuluotos antraštės pirmuosiuose puslapiuose savo ruožtu radosi prieš Jogailaičių kolekcijos surašymą ar po jo, tačiau esminės problemos tai nekelia. Abi jos bet kuriuo atveju tęsė (ar kūrė) tą pačią tendenciją: *Rationes* autorystės atveju apskritai tenurodoma *Gastoldi*, o *Responsum* – nei vardo, nei pareigybių. Taigi tarp šių dviejų etapų nieko nėra.

Padėtis pastebimai pasikeičia maždaug galimu Sapiegų kolekcijos sukūrimo laikotarpiu (1558–1563)⁵³. Apie diskusijos autorystės atribuciją šiame (Sapiegų) kodekse galima sužinoti iš *AT* 11 tomo perduotų informacinių metateksto relikto. Žinoma, jog tuomet „Atsakymas“ priskirtas J. Chojeńskiui, Plocko vyskupui, o „Argumentai“ – Martynui (!) Goštautui, Vilniaus vaivada. Turint omenyje, jog šios kolekcijos proto grafu buvo *TG* tekstai, manytina, jog Sapiegų kodekso surašymo (ir dokumentų į jį nurašymo) metu *TG* dokumentuose jau turėjo būti ne tik minėtos S. Górszko suteiktos antraštės, tačiau ir aptariamai (tuomet nauji) „dorsaliniai“ įrašai. Kodėl? Viena, tiek S. Górszko suteiktoje antraštėje (1), tiek ir jo paties atliktame įrašė (2) *Rationes* egzemplioriuje nurodomos tik Vilniaus vaivados pareigybės (2) ir pavardė (be vardo!) (1). Šitaip liko „erdvės“ supainioti du Goštautus. Antra, *Responsum* atveju būtent nuo šio momento imama jį priskirti J. Chojeńskiui apskritai ir Plocko vyskupui konkrečiai. Manytina, jog toks pokytis liudija *TG* dokumentuose atsiradusį papildomą – tikslinantį – tekstų atributavimą, t. y. anuos „dorsalinius“ S. Górszko įrašus paskutiniuose *TG* dokumentų puslapiuose.

Kai ką galima numanyti ir apie jau neegzistuojančius (vėlesnės nei Sapiegų) S. Karnkowskio kolekcijos (1566–1571) diskusijos nuorašus. Anksčiau pasitelkta kompendiume⁵⁴ diskusija priskirta A. Goštautui ir J. Chojeńskiui, „Krokuvos arkidiakonui“. Tad pastarojo personalinė atribucija tuo metu jau buvo įsitvirtinusi. Tiesa, su tam tikru netipišku – Krokuvos arkidiacono – elementu. Korekcija turėjo būti atlikta siekiant istorinio tikslumo: 1529 m. vėlesnis Plocko, Krokuvos vyskupas ir Karalystės kancleris arkidiacono pareigas ir ėjo. Ar J. Chojeński pareigybės pakoreguotos sudarinėjant S. Karnkowskio kompendiumą, ar tokia informacija rasta jo paties *Tomicianos* kodeksuose, neaišku ir gal net ne tiek ir svarbu. Pats pareigų redagavimo faktas nurodo, kad tekstas bet kuriuo atveju jau buvo priskirtas J. Chojeńskiui.

⁵³ Čia ir kitur sekama R. Marciniako pasiūlytais chronologiniais kolekcijų datavimo orientyrais.

⁵⁴ Žr. nuorodą nr. 36.

Lentelė nr. 1. Diskusijos atribucijos nuorašų metatekstuose kaita

Tekstas	TG iki S. Górskio taisymų	TG po S. Górskio antraščių suteikimo	Kod. Jag.	TG po S. Górskio atliktų „dorsalinių“ įrašų	Kod. Sap. S. Górskio suteikta antraštė ⁵⁵	Kod. Karn. [?] ⁵⁶
<i>Rationes</i>	-	X Ra(tio) nes Gastoldi, cur Judices in Lithuania non sint constituendi vt est in Polonia [antraštė pirmame puslapyje]	Raciones Alberti Gastoldi Palatini Vilnen(sis) Cancellarii Lituaniae, ne Judices instar regni Polonie in Lituani constituantur, quos regina Bona instituendos cupiebat [antraštė]	d. Palatini vilnen Cur Judices dari non debeant Magni ducatus Lithvanie Nobilitati [įrašas dokumento nugarėlėje]	Bona Sphortia, volebat in omnibus Lithuaniae polatinatibus iudicesinstituere ordinarios ex hominius equestris ordinis instar regni Poloniae propter expeditionem administrandae iustitiae rationem. Martinus Gastoldus, Palatinus Vilnensis, ne ea novatio rerum in Lithuania fueret, obstitit et rationes de eo suas explicavit, quae sequuntur [išplėstinė antraštė / komentaras]	Rationes Alberti Gastoldi, cur iudices in Lithuania more Polonico non sint constituendi; hos enim regina Bona volebat ad instar Polonorum iudicum constituere
<i>Responsa</i>	-	Responsum + pro Judicibus instituendis in Lithuania [antraštė pirmame puslapyje]	Responsio pro Judicibus in Lituania instituendis instar regni Polonie contra rationes Alberti Gastoldi Palatini Vilnensis Cancellarii Lituaniae [antraštė]	Responsio D. Epi. Plocen. Jo Choienski ad rationes dni Alberti Gastoldi Palatini Vilnen q(uod) Judices dari debeant Nobilitati magni ducatus Lithvanie [įrašas dokumento nugarėlėje]	[Atributuota J. Chojeńskiui, Plocko vyskupui]	Responsum pro iudicibus in Lithuania instituendis rudi. domini Joannis Chojeński, archidiaconi Cracoviensis
Datavimas	-	1529	1529	1529	1529	1529

⁵⁵ Sužinoma pagal AT, t. 11, nr. 215, p. 165.

⁵⁶ Žr. nuorodą nr. 36.

„*cu(m) hostis \ Moscusc/ iam iam instabat*“

Kitas su šaltinių teksto evoliucija susijęs elementas, leidęs perdatuoti *Rationes* bei *Responsum* tekstus kitaip negu 1529 m., – jau minėtas kertinis *addendum*, jog prie Vilniaus artėjęs priešas – ne kas kitas, o maskvėnas. *TG* esančiame „Argumentų“ protografe skaitoma: ...*cu(m) hostis \ Moscusc / iam iam instabat et sedi huius ducatus aproinquabat*... Aktualų papildinį įkomponavo ne kas kitas, o S. Górskis. Jis turbūt pats to nenučiuokė, tačiau „Argumentų“ rankraštyje palikdamas šį žodelytį, pats suteikė apčiuopiamumo ir daugiau pagrindo hipotezei dėl tekstų datavimo po 1535 m. pradžios. Juk pats S. Górskis diskusijos niekada ir neperdatavo! Būtent į šią („maskvėnišką“) aplinkybę ir atsižvelgė jau minėtas L. Kolankowskis⁵⁷. Originaliai į *TG* patekusiame „Argumentų“ rankraštyje šios svarbios tik tarsi smulkmės nebuvo. Iš kur ji ir kada atsirado?

Jos genezę norėtuši sieti su redakciniais darbais ruošiantis surašyti Sapiegų kolekciją. Turbūt nėra jokios abejonės, jog po prieš tai atlikto didžiulio darbo – vad. Jogailaičių kolekcijos surašymo – šis buvo permąstytas, atkreiptas dėmesys į patikslinimo (stiliaus ar faktinio) reikalingas vietas. Tai liudija ir įvairiose Jogailaičių kodeksų vietose ir paties S. Górskio ranka palikti kartais gausoki taisymai⁵⁸. Tokiu būdu pirmoji kolekcija traktuotina jeigu ne kaip juodraštis, tai bent jau kaip tam tikras redakcinis tramplinas vėlesnėms *Tomicianoms*.

Kur ieškoti tokiai hipotezei substancijos, jeigu, kaip minėta, visa Sapiegų kolekcija su aktualiais tomiais, deja, negrižtamai prarasta? Kaip sužinoti, ar rūpimas redakcijų klodas (kurio *\moscusc/* tėra viena, kad ir galbūt svarbiausia, dalis) egzistavo kaip švarraštis nebeegzistuojančiame kodekse? Reikiamų tekstų nėra ir tarp XVII a. padarytų Sapiegų kolekcijos kopijų bei ištraukų⁵⁹. Vis dėlto tam tikrų gairių ir tikrenybių suteikia išlikusių kitų *TG* dokumentų (ne diskusijos), prieinamų *Tomicianų* kodeksų ir įvairių AT publikacijų lyginimai.

1901 m. pasirodžiusiame AT 11 tome Z. Celichowskis publikavimo principų labai nedetalizavo, tik lakoniškai nurodė *TG* kaip *glówne źródło*⁶⁰. Pagrindiniu AT 11 tomo

⁵⁷ L. Kolankowski, *op. cit.*, p. 225.

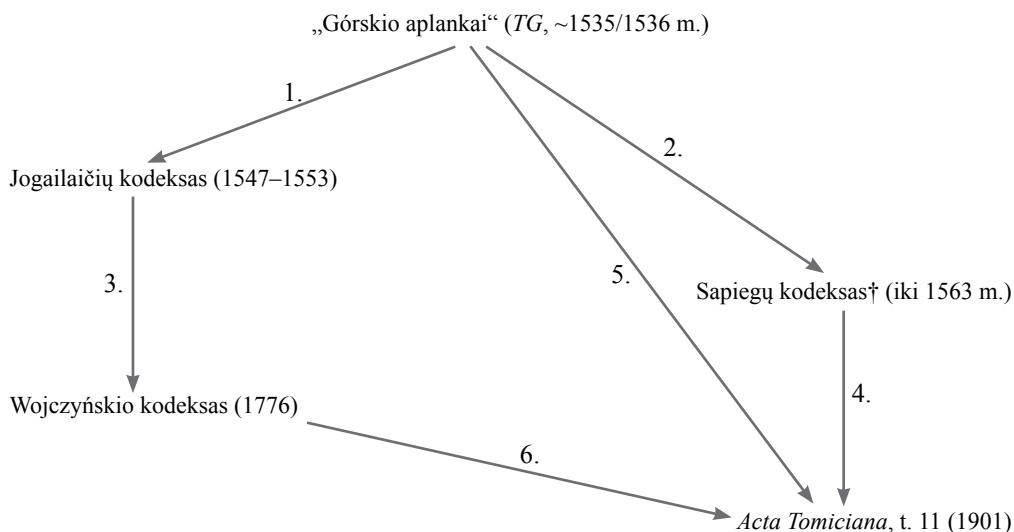
⁵⁸ *Cod. Jag. Rationes* atveju, pavyzdžiui, antraštėje pridėta „Ad reginam“, vėliau tekste tikslinant, kuris didenybė (valdovas ar valdovė) turimas omenyje, pridėdama „Reginalis“ etc. Tekstologiniame publikacijos aparate tai pažymėta.

⁵⁹ Tokią klaidingą informaciją pateikė dar R. Marciniakas (žr. *AT*, t. 18, nr. 444, p. 469–470, citata iš registro metrikos: „Kop. I. Biblioteka Kórnicka, rpis 223 (Kod. Sap. XVII w.), s. 161–2“); galbūt įsipynė klaida, o istorikas turėjo omenyje pražuvusį „Sapiegų kodeksą“, kuris labai panašiai aprašytas *AT*, t. 11 publikacijoje (šios metrikoje nurodoma, citata: „Kod. Sap. VII (2) 161“)? Kiekvienu atveju R. Marciniako nurodytame kodekse („Biblioteka Kórnicka, rękopis nr. 223“) šio teksto nėra.

⁶⁰ *AT*, t. 11 nepaginota įvadinė dalis.

publikacijos šaltiniu *TG* laiko ir P. Sapała⁶¹. Vis dėlto publikavimo metu Z. Celichowski dar disponavo ir naudojosi kitais diskusijos tekstų nuorašais: tiek dar nesunaikinta Sapiegų kolekcija, tiek ir anksčiau minėtu vėlyvu XVIII a. Jogailaičių kolekcijos kodeksų nuorašu (žr. stemą).

Stema (išlikę diskusijos nuorašai ir jų ryšiai)

Ryšų paaiškinimas:

1. Nuorašas iki S. Górskio atliktų turinio ir atribucijos korekcijų.
2. Nuorašas galbūt jau po S. Górskio *TG* atliktų turinio ir atribucijos korekcijų.
3. Tiesioginis Jogailaičių kodekso nuorašas.
4. Publikacija atsižvelgiant į Sapiegų kodeksą.
5. Publikacija *TG* (su jau atliktomis S. Górskio korekcijomis) pagrindu.
6. Publikacija atsižvelgiant į Wojczyńskiego kodeksą.

Kad ir ne be atvangos skrupulingai ir detaliai, tačiau *AT* 11 tomo publikacijoje nurodomi pavieniai pasitelktų rankraščių skirtumai. Tačiau lygiai absoliučiai tikra, jog leidėjas dokumentavo, švelniai tariant, ne visas publikavimui pasitelktų rankraščių skirtumų⁶². Be to, jog nežymėti „vidiniai“ *TG* egzempliorių taisymai, tik labai selektyviai

⁶¹ *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 1, nr. 1268, p. 573–574; 2, nr. 3649, p. 644.

⁶² 1) Prie *Rationes* pateikiama ir iš „Sapiegų kodekso“ perimtas S. Górskio suteiktas komentaras ir taip pat nurodoma jo kitoniškumas kitų nuorašų atžvilgiu: „Sapiegų kodekse“ svarstymų autorystė priskirta Martynui Goštautui; 2) prie *Responsum* publikacijos nurodoma, kad „Sapiegų kodekse“ J. Chojeńskis įvardijamas kaip Polocko vyskupas.

(t. y. vienu atveju) nurodytas Wojczyński kodekso teksto neatitikimas *TG* teksto⁶³. Turint omenyje, kad Wojczyński kodeksas – tai Jogailaičių kolekcijos, kurios tekstas, palyginti su originalia (pakliuvimo į *TG*) būkle, yra pirminis ir praktiškai nepakitęs, nuorašas⁶⁴, neabejotina, skirtumų turėjus būti gerokai daugiau (plg. šios publikacijos tekstologinį aparatą ir lyginimą su *Cod. Jag.*), nei nurodyta. Kita vertus, atsižvelgus į skelbėjo pasirinkimą, skirtynes, kad ir nepilnai, tačiau, kad ir kaip būtų, fiksuoti, mezgasi svarstymas (tiesa, iš dalies tai *argumentum ex silentio*), jog, kai nėra pažymėtų jokių esminių *TG* ir Sapiegų kodekso tekstų skirtumų, laikyti, kad šių ir nėra. Tai, viena vertus, reikštų, jog *AT* 11 tomo tekstai atspindi ir prarastojo Sapiegų kodekso tekstą ir, antra vertus, diskusijos tekstas pastarajame sutampa su *TG* tekstuose S. Górsčio atliktais pataisymais. Tai suteiktų erdvės svarstyti, jog pastarieji atlikti po dar iki tol neredaguotų tekstų nurašymo į Jogailaičių kodeksą, tačiau dar prieš Sapiegų kolekcijos sudarymą.

Žinoma, aklinau sutapatinti *AT* 11 tomo tekstų publikaciją su tuo, kas galėjo būti Sapiegų kodekse, elementariai neteisinga. Be to, kaip paaiškės, net ir tarp *TG* esančių diskusijos tekstų ir šios pagrindu parengtos *AT* 11 tomo publikacijos yra tam tikrų skirtumų. Didelė jų dalis gali būti paaiškinami kaip paties Z. Celichowskio atlikti stilistiniai ir gramatiniai pakeitimai (pavyzdžiui, *nuntii* taisomi į *nuntii*, *nuncquam* į *nunquam*, priešdėliai *pre-* pakeisti į *prae-* ir pan.) – taigi turimas reikalas su teksto norminimu. Žinoma, pasitaikę ir elementarių *lapsi*, plg. *nulle* „jokie“ tapo *mullae* ar *mores* „papročiai“ tapo *moros* „kvailiai“ ir pan. Kiekvienu atveju tenka konstatuoti, kad nors Z. Celichowskio darbo metu *AT* serija tikrai atliko tam tikrą šuolį mokslinėje publikavimo kokybėje⁶⁵, šis vis tiek neprilygsta šiandienos kritinėms edicijoms. Galiausiai tokios pakankamo nuorašų (ir publikacijos) atitikimo prielaidos tikėtinybę tvirtesnę daro gretimi faktai. Kai kurių *AT* publikacijų tekstai buvo paskelbti turint vien Sapiegų kodekso tekstus. Būtent taip suręsto *AT* 13 tomo (1531 m. priskirti tekstai) apžiūros išvada – *TG* dokumentuose nusėdę S. Górsčio turinio pokyčiai sutampa su Sapiegų kodekse įrašytu tekstu⁶⁶. Taigi ši diskusijos tekstų evoliucinė detalė yra lokalizuotina laike tarp *TG* tekstų nurašymo į Jogailaičių ir Sapiegų kolekcijas.

Šių teksto turinio taisymų metu *TG* esantis *Rationes* egzempliorius (S. Górskis *Responsum* kalbos, gramatikos ir turinio neredagavo) ir įgavo iki šių dienų išsilaikiusią

⁶³ Ties *AT*, t. 11 „Argumentų“ punkto nr. 2 fragmentu „Cum enim alia ordinatio“ nurodoma, jog „Wojczyński kodekse“ pasitelktas žodis „fundatio“.

⁶⁴ *Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej*, p. 117–118 (nr. 226).

⁶⁵ Tokios nuomonės, tiesa, pagrįstai, laikomasi, žr. W. Pocięcha, „W sprawie wydawnictwa“, p. 36; P. Sapała, „The Górski Archive“, p. 40.

⁶⁶ Plg. BNW, *TG*, XV, 1833 (nedatuotas Žygimanto Senojo laiškas Brandenburgo elektoriui Joachimui, žr. *AT*, t. 13, nr. 393, p. 366).

tekstinę ir metatekstinę formą. Būtent tuomet, pavyzdžiui, A. Goštauto svarstymo apie giminės valdų susmulkėjimo galimybę, segmentas tapo *eis no(n) sufficere(n)t*, o ne *sufficient* (kaip *Cod. Jag.*) – tai nedidelė gramatinė korekcija. O su priešingos prasmės įgavimu susijęs pasažo apie pergales ties Klecku bei Olšanica redagavimas: originalioje teksto būklėje *Cod. Jag.* kopijuotojas neišskleistą santrumpą perskaitė ir nurašė ne kaip *sine*, o kaip *cum* (plg. po to TG *...et co(m)memorabat expeditiones plerasq(ue) quas S(i)n(e) \sine/ Rege facieba(n)t...*). Neabejotina, jog iš tiesų ir turėjo būti, ir buvo *cum*, tačiau santrumpos kartais savaime reiškia ir visiškai priešingų perskaitymų galimybę.

Šias S. Górsčio atliktas *Rationes* teksto redakcijas datuojant laikotarpiu prieš Sapiegų kolekcijos surašymą, jos turi būti vienalaikės TG dokumentų nugarėlėse atsiradusiems tekstų autorystės atribucijos įrašams. Jeigu taip, šiuos pakeitimus tektų priskirti laikotarpiui *post* 1553 m., tačiau *ante* numanomam 1558–1563 m. periodui⁶⁷, t. y. iki TG dokumentus nurašant į Sapiegų kolekcijos tomus. Smalsauti ir spėlioti apie įmanomas konkretybes tarsi simptomas veda TG randamas jau minėtas S. Górsčio autorinis rašinys apie 1534–1536 m. karo veiksmus prieš Maskvą⁶⁸. Galbūt šis paties S. Górsčio 1561 m. surašytas ir sukurtas tekstas radosi panašiu metu? Su šio laikotarpio dokumentais dirbęs „Aplankų“ autorius galiausiai galėjo atpažinti J. Chojeńskio ranką ir taip jam atributuoti „Atsakymą“. Epochoje, kai metafizinių (teologinių, filosofinių) ar net polinių tapatybių kazusai neretai spęsti kūno metafora, S. Górskis iš rankos atpažino protą.

Taigi maga šiuos du (meta)tekstinės evoliucijos segmentus (atribucinius „dorsalinius“ įrašus ir bendrą *Rationes* teksto redakciją), atliktus vieno asmens, sieti ir laike. Tokiu būdu – išties gana paradoksalu, jeigu ne ironiška: du kone svarbiausi elementai, XX a. istorikams leidę skirtingai perdatuoti A. Goštauto ir J. Chojeńskio diskusiją, atlikti vieno žmogaus – manytina, gerai informuoto pašaliečio S. Górsčio, kuris pirma tekstus datavo 1529 m. (ir panašu, niekada savo nuomonės nepakeitė). Tokiu būdu klaustina, kuo pasitikėti: 1529 m. datą tekstams priskyriusiu S. Górskiu ar *Reponsum* Plocko vyskupui atributavusiu ir *Rationes* tekste įrašą *\moscus/ padariusiu... S. Górskiu?* Ar šikart rankos tapatumas nesuponavo proto tapatumo? Kartu lieka pritarti dar praeito amžiaus pradžioje išsakytiems Wincento Zakrzewskio perspėjimams: S. Górskiu – kad ir kokių darbščiu ir neretai tikslu – kaip istoriku akiai nepasitikėti⁶⁹.

⁶⁷ 1553 m. pasirinkta pagal tai, jog tuo metu datuojamas pirmosios „Jogailaičių kolekcijos“ dalies užbaigimas (jai priklauso ir 7 tomas), žr. pagal R. Marciniak, *op. cit.*, p. 59–60.

⁶⁸ Žr. nuorodą nr. 37. Be to, šis S. Górsčio autografas ir pats turi vėlesnius pataisymus. Tai savo ruožtu nurodo, jog šie nebūtinai visi sukurti tuo pačiu metu ar vienu ypu.

⁶⁹ Cit. pagal W. Pociecha, „W sprawie wydawnictwa aktów tomicjanów“, p. 13.

Kai kurios TG egzempliorių charakteristikos, neatsakyti šaltiniotyrimiai klausimai ir perspektyvos

Publikuojant šaltinius dera bent jau apybraižiškai aptarti ir daug „formalumu“. Aibės nežinomųjų šįkart spręsti imtasi nebus, tačiau suprobleminant aptartini kai kurie šaltiniotyrimiai TG esančių diskusijos egzempliorių aspektai. Tai turėtų būti traktuojama kaip tam tikrų mokslinių perspektyvų, susietų su šia XVI a. pradžios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kontekste unikalia šaltinių pora, brėžimas.

Viena labiausiai akis viliojančių problemų – datavimas. Šiame tekste dabar tebus apsiribota pastaba, jog 1536 m. datavimas, nors taip pat nebūtinai teisingas, yra neabejotinai arčiau tiesos (jeigu tiesą galima matuoti erdviškai) nei 1529 m. koncepcija. Pavyzdžiui, net ir atsisakius tekste nurodomą priešą identifikuoti kaip maskvėnų pajėgas, jokių apčiuopiamų ar įtikinančių, konkluzyvių paieškos rezultatų aktualiame laiko lange (1522–1536) vis tiek nėra⁷⁰. Kol kas pagrįsčiausia A. Goštauto „Argumentus“ ir J. Chojeńskio „Atsakymą“ priskirti kiek bendresnei 1535–1536 m. chronologijai⁷¹.

⁷⁰ Paieškai esminiai parametrai: priešai artėja prie Vilniaus tuo pačiu metu, kada čia reziduoja ir karališkoji pora bei jaunėlis Žygimantas Augustas (tai sužinoma iš teksto). Šį kriterijų atitinka 1528–1529 m. bei 1533–1536 (su maža pertrauka 1535 m. vasaros antroje pusėje ir rudenį) laikotarpiai. Vienintelė bent kiek panašesnė, o ir tai tik iš labai tolo, į galimą ar įmanomą įvykių versiją galėtų būti 1529 m. vasaros pabaigoje ties Očakovu lenkų patirtas pralaimėjimas totoriams bei vienalaikis ir susijęs nuogastavimas dėl turkų vykdomo žygio per Vengriją (užsibaigusio 1529 m. Vienos apgultimi; plg. P. Tomickio laišką Bonai Sforzai, žr. *AT*, t. 11, nr. 336, p. 256: „[...] Ingentes ago Majestati vrae. serenissmae gratias, quod me et literis et nuntio de sua, Mtis. regiae et liberorum suorum bona valetudine certiozem facere dignata est, quae equide res in gravissimo dolore et perturbatione animi, quam ex Turcorum adventu in Hungariam et nostrorum militum in Podolia infelici casu accepi, mirifice me recreavit, tametsi, dum haec scriberem, laetio jam nova primis afferebantur de nostris, quod ego jam, uti est, vrae. et regiae Majestati puto esse optime cognitum“). 1524 m. totorių įsiveržimas į Lietuvą atmestinas jau vien dėl to, jog valdovas ir jo šeima tuo metu nerezidavo Lietuvoje. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos karų atveju nuo pat 1522 m. susitarimų iki Starodubo karo su Maskvos valstybe galiojo vis pratęsimas paliaubos. Ir nors pasienio susidūrimai vyko, taip pat pasirodydavo nuogastavimų dėl konflikto atsinaujinimo. Apie aktyvius karo veiksmus – juoba kokią nors maskvėnų pajėgų invaziją į šalies gilumą – žinių nėra, žr. M. Кром, *op. cit.*, p. 14–18; taip pat, žr. E. Banionis, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinių tarnyba XV–XVI amžiais*, Vilnius, 1998, p. 306–309.

⁷¹ Viena vertus, kaip matyta, 1536 m. data liko niekuo pozityviai nepagrįsta, o turint omenyje, jog aštuonerių metų intervalo užuomina (žr. nuorodą nr. 40) gali būti svarbi, dera apsvarstyti ją ir kitu aspektu. J. Chojeńskis pasitelkia konstrukciją *iam ab octo annis*, signifikuojančią procesą ir tolesnę jo raidą, o ne jau laike nutolusį tašką. Jeigu lygiai pagrįsta kilmingųjų prašymų dėl pertvarkos pradžią sieti su 1528 m., tuomet aštuoneri „maldavimų ir ašarų“ metai baigiasi 1535 m. Apie tai, kad jau 1528 m. paaiškėjo esant būtina imtis pertvarkų teisminėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sistemoje, žr. I. Valikonytė, *Rex Iustissimus. Valdovo teismas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. pabaigoje – XVI a.*, Vilnius, 2023, p. 108–109; M. Любавский, *Литовско-русский сейм*, Москва, 1900, p. 252. Taip pat ten plg. jo (kaip ir kitų istorikų gausiai ir mielai) cituotą 1528 m. Zambrockio laišką P. Tomickiui apie bendrą pasipiktinimą *de neglectu iustitiae*.

Šios tikslinimas pasirodė toks komplikuoatas ir kartu intriguojantis, kad yra reikalingas atskiro tyrimo ir teksto. Šiuokart greta kritinės pačių *TG* tekstų publikacijos atrodė svarbu parodyti *TG* saugomų egzempliorių-protografų tekstinės evoliucijos susietumą su iki šiol egzistuojančiais diskusijos datavimais ir pagrindines to prielaidas bei jų paradoksalumą.

Tiesiogiai datavimui savo nebuvimu aktualus ir *Rationes* bei *Responsum* formuliario klausimas. Kaip pastebės besinaudosiantieji publikacija ir kaip stengtasi pademonstruoti šiuo tyrimu, į *TG* pakliuvę A. Goštauto ir J. Chojeńskio argumentavimai formuliario požiūriu yra visiškai „nuogi“. Neturi jie ne tik eschatokolo (tad ir teliko kliautis klaidingai priskirta 1529 m. data), tačiau ir protokolo, net jokių užuomazgų. Turimi tik vieniši (todėl dar labiau sutviskantys) lietuvių ir lenko protavimai. Kas tai? Laiškai? Tačiau kodėl absoliuti *TG* rinkinyje esančių laiškų dauguma turi pritingamą formuliarą? Net ir jau aptarti „dorsaliniai“ įrašai – ne įprastai ant tokių dokumentų nugarėlių užrašomi adresatai. Jeigu A. Goštautas savo „Argumentuose“ ir kreipiasi į „Jos karalieniškąją didenybę“, tai kam byloja J. Chojeńskis? Manytina, šiuos klausimus reikia gvildinti bendresniame laikotarpio literatūros ir rašymo formų kontekste.

Be to, formuliario klausimas gali ir turi būti siejamas su bandymu kvalifikuoti *TG* rankraščių statusą: kopijos tai ar minutės, o gal originalai? Galbūt likusios (jeigu egzistavusios) diskusijos tekstų formuliarų dalys buvo tiesiog neperrašytos? P. Sapała abu rankraščius kvalifikavo kaip kopijas⁷². Kad abu dokumentai gali būti kopijos, leistų manyti *TG* tekstuose išlikusios kai kurios vienalaikės, o ne vėlesnės S. Górsio, tekstus surašiusių rankų (tad ir paties J. Chojeńskio) intervencijos (žr. orig. rankų išbrauktų žodžių ar jų dalių pasirodymą kiek nutolusiose teksto vietose – visa tai primena klasikinę tekstologinę nurašinėjimo klaidą *parablepsis* (alternatyviai taip pat *saut du mēme au mēme*)⁷³. Ypač klausimas įdomus turint omenyje tikrą faktą, kad J. Chojeńskio tekstas surašytas jo paties ranka. Tik kokių reikalu Karalystės kanceliarijos dalį prie valdovo Lietuvoje administravusiam lenkui sava ranka daryti savų argumentų kopiją? Klausimų ne mažiau ir *Rationes* atveju. Nei šių eilučių autoriui, nei P. Sapałai identifikuoti A. Goštauto tekstą surašiusios rankos nepavyko⁷⁴. Ši išsiskiria ir visame *TG* rinkinyje – peržiūrėjus visus beveik 4000 rankraščių, sudarančių Varšuvoje saugomą rinkinį, nepavyko aptikti nė vieno kito dokumento, surašyto ta pačia ranka kaip A. Goštauto „Argumentai“.

Savo ruožtu tai primygtinai ragina nagrinėti šaltinių proveniencijos klausimą. *TG* ir *Tomicianų* tyrinėtojai jau išskyrė ar bent nužymėjo kai kuriuos rinkinio „donorus“: tai

⁷² *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 1, nr. 1268, p. 573–574; 2, nr. 3649, p. 644.

⁷³ P. Subačius, *Tekstologija. Teorijos ir praktikos gairės*, Vilnius, 2001, p. 299–300.

⁷⁴ *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 1, nr. 1268, p. 573–574.

ne tik įvairiausi ilgą laikotarpį apėmę P. Tomickio dokumentai, Lenkijos kanceliarija, tačiau ir J. Chojeńskis su Bona Sforza ar įvairūs XVI a. lenkų humanistai⁷⁵. Patys dokumentai neturi kokių nors ankstesnio archyvavimo žymų – visi metatekstiniai vienetai yra susiję su pakliuvimo į *TG* rinkinį laikotarpiu. Be to, neatsakytas lieka klausimas, ar abu dokumentai į *TG* pakliuvo iš vienos vietos ir ar abu dokumentai buvo sukurti tame pačiame rašto produkcijos centre. Bent jau *Responsum* atveju svarbiu vedliu galbūt gali būti J. Chojeńskio ranka. *Rationes* atveju reikia tolesnių paieškų.

Kaip galimi proveniencijos suponuotojai išskirtini rankraščių popieriuje likę vandenženkliai, naudingi ne tik kaip pagalbiniai įrankiai sukontroliuojant vidine šaltinio kritika paremtą datavimą. Poreikis tirti *TG* ir *Tomicianų* vandenženklus artikuliuotas ir yra davęs tam tikrų rezultatų⁷⁶. Tikra laimė ir sėkmė, kad abiejuose aptariamuose dokumentuose buvo vandenženklių, kurie matomi net ir skaitmeninėse jų versijose (žr. iliustracijas nr. 1 ir 2). A. Goštauto teksto atveju 4 puslapių bifoliume aptinkamas dvigubos lelijos renesansiniame skyde (trijų pusapvalių dalių apačia) vandenženklis. Edmundo Laucevičiaus vandenženklių kataloge aptinkamas tapačios kompozicijos, tačiau skirtingų proporcijų vandenženklis iš 1533 m.⁷⁷ Piccard vandenženklių bazėje randami du praktiškai identiški vandenženkliai: anksčiau klaidingai 1535 m. datuotas iš Neidenbergo (dab. lenk. Nidzica) ir 1535 m. priskiriamas iš Krokuvos⁷⁸. Panašus, tiesa, kiek kitokiais skydo kontūrais, originalaus 1536 m. J. Chojeńskio laiško iš Vilniaus vandenženklis⁷⁹. *De visu* (tiesa, virtualiai) peržiūrėjus visą *TG* rinkinį, pavyko identifikuoti ir daugiau dokumentų su tokios pačios kompozicijos vandenženkliais, tarp kurių išskirta keletas gretimų atmainų (žr. Priedą nr. 2). *TG* kontekste *Rationes* popieriaus pasitelkimas laike sutrauktinas į 1534 m. rugsėjo–1535 m. liepos / [spalio] atkarpą. Kalbant apie *Responsum* rankraštį, šio vandenženklis labai panašus ir taip pat susideda iš dvigubų lelijos renesansiniame skyde, tiesa, kitokia – smailėjančia – apatine briauna. Jis išskirtas į dvi atmainas (*Res* bei *Res2*)⁸⁰. Piccard vandenženklių duomenų bazėje aptiktas *Res2* vandenženklis, datuotas 1533 m. Gardine⁸¹. Sprendžiant

⁷⁵ W. Pocięcha, „W sprawie wydawnictwa“, p. 31; P. Sapała, „The Górski Archive“, p. 8, 13, 15–16; *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 1, p. 8, 10.

⁷⁶ Perspektyvą anotavo R. Marciniakas, beje, pats naudodamasis vandenženkliais, datavęs Jogailaičių kolekcijos galimą sukūrimą, žr. R. Marciniak, *op. cit.*, p. 20–22, 60.

⁷⁷ E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, Vilnius, 1967, p. 204; E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius, 1967, nr. 2140, p. 276.

⁷⁸ 1) Piccard, nr. 128143 (anksčiau datuotas kaip 1535 m., Neidenburg); 2) Piccard, nr. 128171 (1535 m., Krokva).

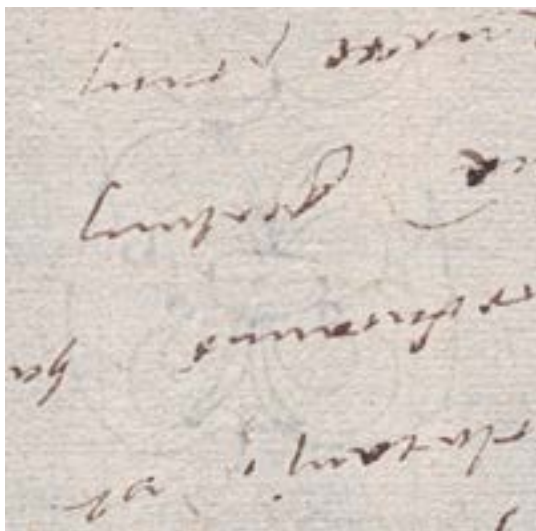
⁷⁹ *Rat* sužymėti dokumentai su identišku *Rationes* vandenženkliais, *Rat2* – beveik identiškos kompozicijos lelija, tačiau kiek kitokia viršutine skydo dalimi, *Rat3* – taip pat, dar kitokia viršutine briauna.

⁸⁰ Šio skydo smailė nesublūškusi.

⁸¹ Piccard, nr. 128134.

A. Goštauto *Rationes* identišką vandenženklis *Rat* (*TG*, XVIII, 2116, l. 42–42 v.). *Biblioteka Narodowa w Warszawie*

J. Chojeńskio *Responsum* identišką vandenženklis *Res* (*TG*, XVI, 1972, l. 213–213 v.). *Biblioteka Narodowa w Warszawie*

pagal minutes, autografą ir originalą, popieriaus naudojimo laikas apibrėžtiną 1533 m. kovo 6 d. (nr. 7)–1534 m. rugsėjo 16 d. (nr. 31) laikotarpiu abiejų variacijų atveju⁸² (žr. Priedą nr. 3). Šįkart itin detalai nesileidžiant į tai, ką byloja vandenženkliai (tu pasidomėti galės ir pats skaitytojas, mat viskas – prieduose), galima padaryti keletą dalykinių pastabų. Pirma, pritarti Z. Celichowskiui, *AT* pastabose parašėte nurodžiusiam, kad *TG* esantis *Rationes* rankraštis – „vienalaikis nuorašas“⁸³. Numanu, tas pats galioja ir *Responsum*. Antra, *Responum* atveju popieriaus naudojimo laikas skiriasi („skuba“) su ankstyviausia galima teksto sukūrimo data (1535 m. kovo 1 d.). Matyt, vis tiek pagrįsta būtų abiejų rankraščių sukūrimo ištakų ieškoti kažkur Lenkijos Karalystės kanceliarijos aplinkoje (svarbu, kad su valdovo atvykimu į Lietuvą atvykdavo ir dalis jos, taip pat sekretoriai)⁸⁴. Ar šie į *TG* pakliuvo iš ten pat, kur ir buvo sukurti, taip pat nėra akivaizdu.

⁸² Paėmus pavieniui *Res*, 1534 m. vasario 11 d. (nr. 20–22)–1534 m. liepos 27 d. (nr. 30).

⁸³ *AT*, t. 11, nr. 214, p. 163.

⁸⁴ Svarbu pridurti, jog atidžiai peržiūrėjus įvairių A. Goštauto, J. Radvilos, Žygimanto Senojo ir kai kurių kitų veikėjų 1534–1536 m. korespondenciją, kitaip tariant, atkreipus dėmesį į tai, kokį popierių, su kokiais vandenženkliais jie naudojo kaip tik šiuo laikotarpiu, neaptiktas nė vienas rankraštis, kuriame būtų *Rationes* ar *Responsum* nustatyti dvigubos lelijos renesansiniuose skyduose vandenženkliai (pagal: *Радзивилловские акты из собрания Российской национальной библиотеки. Первая половина XVI в.*, сост. М. М. Кром, Москва-Варшава, 2002, p. 69–195).

Išvados

Panašu, kad XVI a. ketvirtajame dešimtmetyje, vykstant Starodubo karui su Maskvos valstybe, Bona Sforza subrandino mintį koreguoti teisminę Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sistemą. Tiesiogiai šio sumanymo paskatintas A. Goštautas pateikė savus argumentus, svarstymus ar įrodymus (lot. *rationes* – apibūdinimas, beje, suteiktas S. Górschio), kodėl to daryti, jo manymu, nederėtų. Tai įstabus ir išsiskiriantis ano laikotarpio šaltinis, kurį, nenuostabu, istorikai noriai cituoja dėl vaizdingų Vilniaus vaivados ir kanclerio palyginimų ar aštrių formuluočių. Šiuo tekstu bei publikacija siekta dvejojo suaktualinimo ir suprobleminimo: atkreipti dėmesį į tai, jog A. Goštauto „Argumentai“ tiesiogiai sukėlė J. Chojeńskio jiems skirtą „Atsakymą“ (lot. *responsum*), taip pat atkreipti dėmesį į gausias neišspręstas ir spręstinas šių dviejų tekstų šaltiniotyres problemas, apimančias klausimų spektrą nuo tekstų kompozicijos formos (formuliario nebuvimo) iki datavimo.

Kaip šio ir būsimų tyrimų pagrindas parengta kritinė „Argumentų“ ir „Atsakymo“ publikacija. Jos pamatu pasirinkti vadinamuosiuose „Górschio aplankuose“, *Teki Górskiego*, saugomuose Lenkijoje nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje, esantys rankraščiai. Jie – visų kitų nuorašų protografai, kurie publikacijoje tarpusavyje lyginami. Kitas kertinis teksto dėmuo – abiejų *TG* esančių rankraščių tekstinės evoliucijos analizė, apimanti tiek tekstą, tiek ir metatekstą (antraštės, datavimas, autorystės atribucija, numeracija rinkinyje). Išsiaiškinta, jog „Argumentų“ ir „Atsakymo“ *TG* egzemplioriai į rinkinį pakliuvo turėdami vien dispozicinę dalį, t. y. grynus A. Goštauto argumentus Bonai ir koncentruotus J. Chojeńskio atsakymus į juos. Vėlesnė tekstinė dokumentų evoliucija vyko keliais pagrindiniais redakciniais etapais. Pirmasis jų sąlygiškai datuotinas iki rankraštinio Jogailaičių kolekcijos *Tomicianų* radimosi (~1548–1553 m. periodu), kurio metu abiem rankraščiams S. Górsks suteikė antraštes pirmuose puslapiuose, „Argumentams“ priskyrė 1529 m. datą ir galbūt abiem dokumentams pritaikė numeraciją „149“ ir „150“. Pastaroji idealiai sutampa su Jogailaičių kolekcijos 7 tomo įrašų struktūra. Antrasis redakcinis etapas sietinas su laiko langu tarp Jogailaičių ir Sapiegų kolekcijų sudarymo (pastaroji, remiantis R. Marciniaku, galėjo būti sukurta 1558–1563 m. periodu). Tuokart S. Górskis suteikė rankraščiams papildomus identifikacinius („dorsalinius“) įrašus dokumentų paskutiniuose puslapiuose (tada pirmąkart *responsum* priskirtas J. Chojeńskiu), o „Argumentų“ tekste dar ir atliko aibę korekcijų (tiek stilistinių, tiek įskaitomumą gerinančių, tiek ir turinio).

Vienas pagrindinių šio tyrimo siužetų – aptartų redakcinių *TG* dokumentų etapų ir dviejų koegzistuojančių diskusijos datavimų (1529 arba 1536 m.) tarpusavio

priklausomybės ir priežastingumo atskleidimas. Pirmame etape abu dokumentai S. Górskio rankraštinų *Tomicianų* aplinkoje buvo visam laikui priskirti 1529 m. Tuo pasekė ir 1901 m. pasirodžiusio *Acta Tomiciana* 11 tomo parengėjas Z. Celichowski bei gausybė šia publikacija vėliau besinaudojusių istorikų. Antrasis S. Górskio atliktas dokumentų redakcinis etapas savo ruožtu sudarė prielaidas XX a. pirmosios pusės istorikams (svarbiausi – L. Kolankowskis ir W. Pociecha) perdatuoti diskusiją. Naujoji interpretacija buvo grįsta „Argumentų“ teksto siužeto, kalbančio apie (iki antros redakcijos – nenurodyto) priešų pajėgų įsiveržimą į Lietuvos gilumą, analize. Pasiremdami S. Górskio įterptu patikslinimu, jog priešas yra maskvėnas, bei, numanu, „Atsakymo“ atribucija J. Chojeńskiui, kaip Plocko vyskupui, istorikai (pirmiausia L. Kolankowskis) pasiūlė 1536 m. datą. Tokį posūkį lėmusias korekcijas atlikęs S. Górskis pats diskusijos niekada neperdatavo.

Kita vertus, šiuo tyrimu net ir pademonstravus, jog 1536 m. tezei kertiniai teksto elementai nebuvo vienalaikiai, o ir atlikti vieno neaiškaus informuotumo lygio asmens, konstatuotina, kad šis datavimas yra neabejotinai arčiau tiesos, o 1529 m. interpretacija nėra koherentiška. Vis dėlto tai savaime nereiškia, kad diskusija iš tiesų vyko 1536 m., tačiau šįkart į šį, kaip pasirodė, ekspansyvų ir sudėtingą klausimą nebuvo gilinamasi. Kol kas „Argumentus“ ir „Atsakymą“ derėtų sieti su kiek platesniu – 1535–1536 m. – periodu. Šiems svarstymams (kaip ir 1536 m. interpretacijos persvaros 1529 m. interpretacijos atžvilgiu) turėtų būti svarbūs ir abiejų rankraščių vandenženklių analizės duomenys, patvirtinantys 1901 m. Z. Celichowskio nuomonę. Istorikas teigė, kad *TG* egzemplioriai – vienalaikiai. Tiesa, kartu jis buvo įsitikinęs, kad diskusija iš 1529 m., tačiau, kad nuorašai padaryti vienu metu, neklydo.

Galiausiai lieka pripažinti, jog diskusijos tekstai ir dokumentai prašyte prašosi tolesnių tyrimų. Kol kas tėra tikra, jog „Atsakymas“ – paties J. Chojeńskio autografas, o *TG* egzemplioriai yra kopijos / nuorašai. Nuo ko jie nurašyti, iš kur pateko, kur dingo kitos formuliarinės diskusijos dalys etc. – lieka neatsakyta. Be šių ir kitų (jeigu įmanoma, tikslesnio datavimo) klausimų, pati publikuojama diskusija – vertingas ir retas XVI a. intelektualinės kultūros liudijimas.

ŠALTINIAI

Skelbimo principai

Publikuojant *TG* tekstus kartu nurodomos ir kone visos A. Goštauto ir J. Chojeńskio diskusijos tekstų mutacijos (ištrynimai, raidžių taisymai ir pan.⁸⁵). Tuo pačiu metu jie lyginami su ankstyviausiu Jogailaičių kolekcijos nuorašu (*Cod. Jag.*) bei 1901 m. tekstų publikacija *Acta Tomiciana* (*AT*). Neoriginalios (pirmos) rankraščio „rankos“ padarytos teksto korekcijos išskiriamos *kursyvu*⁸⁶ – *TG* teksto atveju tai reiškia S. Górsčio ranką apie Sapiegų Kolekcijos metu padarytus pakeitimus. Jeigu teksto dalis buvo pašalinta, šiaip jau žymima perbrauktu tekstu, kuria kita nei pirmoji ranka, tai nurodoma atskiru komentaru. Siekiant suprasti teksto taisymo chronologiją, prisimintina, kad dar niekaip netaisytas *TG* tekstas pakliuvo į *Cod. Jag.*; *AT* remtasi jau mutavusiu *TG* tekstu; šis turėjo sutapti su Sapiegų kolekcijoje buvusiu tekstu; į jį bent kažkiek atsižvelgta ir ruošiant *AT* tekstą. Todėl, pavyzdžiui, „qui si\an/ habebit“ suprasti kaip: *Cod. Jag.* „si“, o jau S. Górsčio pataisytame *TG*, veikiausiai Sapiegų kolekcijoje ir *AT* – „an“.

Atskirai atkreiptinas dėmesys į santrumpas. Jų perskaitymas nurodomas lenktiniais skliaustais (). Toks teksto atvaizdavimo pasirinkimas, nors ir apsunkina skaitomumą, palengvina ir kartu „prižiūri“ tarpdokumentinį tekstų lyginimą. Be to, svarbu, būta atveju, kai *TG* tekstuose pasitelkta santrumpa vėlesniems kopijuotojams nepasirodė aki-vaizdi. Kas neįskaityta, nesuprasta arba gali būti verta dėmesio, pažymėta atitinkamai [...] ir [sic]. Skyryba atlikta publikuotojo, originalaus didžiųjų raidžių rašymo nesistemingumo nepaisyta, pagal dabartines normas tai preparuota publikuotojo. Be viso šito, atspindėtas ir pirminis *TG* dokumento teksto pastraipavimas, registruojant svarbesnes ypatybes. Nuspręsta A. Goštautui (ar jo sekretoriui) ir J. Chojeńskiui jų lotynų kalbos gramatikos neprikišinėti ir netaisyti – tebyloja kaip bylojė⁸⁷. Tai kartu reiškia, jog „u“ ir „v“, „c“ ir „t“, „i“ ir „j“ bei kitos ortografinės savybės pagrindiniame publikacijos tekste ir komentaruose palikta kaip atitinkamuose šaltiniuose. Todėl ir „vt“, ne „ut“, „hec“, ne „haec“, „eciam“, ne „etiam“ ir t. t.

⁸⁵ Kita vertus, tokios smulkmenos, kaip tai, kad beveik visi *TG* „et“ *Cog. Jag.* tapo „&“, atskirai kaskart nebus nurodomos.

⁸⁶ Gausybę smulkių, kartais vien vizualių, pakeitimų (pavyzdžiui, paryškinta viena raidė žodžio viduryje) S. Górskis padarė *Rationes TG* tekste, šie atskirai kaskart nežymimi, nebent būtų verti dėmesio.

⁸⁷ Nepamirština, jog *AT* 11 tomo publikacijose Celichowskis kalbą ir gramatiką ištaisė: *expectare* pakeitė į *exspectare*, *quotiens* – į *quoties*, *nunctij* – į *nuntii*, atsikratė būdingų dubliuotų priebalsių (*sittui* į *situi*) ir pan. Šie *AT* 11 tomo redagavimai atskirai kas kartą nenurodomi.

1

Alberto Goštauto argumentai dėl teismų tvarkos Lietuvoje (1535–1536)

Originalas: NN.

Protografas: *BNW, TG*, XI, 1268, p. 50–51v (vienalaikis nuorašas).

Nuorašas I: *Cod. Jag., BJ*, rkps. 6551, p. 860–863 (~1551 m. *TG* nuorašas).

Nuorašas II: *Cod. Sap. ė*, VII (2), 160 (~1557–1563 m. *TG* nuorašas).

Nuorašas III: *Cod. Wojcz., BK*, rkps. 226, nr. 431 (1776 m. *Cod. Jag.* nuorašas).

Publikacija: *AT*, t. 11, nr. 165, nr. 214, p. 163–165 (1901 m. publikacija Protografo ir nuorašų II, III pagrindu, žr. Stema, p. 64).

Vertimas į lietuvių kalbą: „Alberto Goštauto argumentai“, p. 55–58.

Protografo metatekstas: l. 50, S. Górschio ranka: 1) 1529; 2) 149; 3) antraštė *Xr(at)iones Gastoldi, cur iudices in Lituania non sint constituendi vt est in Polonia*, l. 50v; 4) perrašinėtojo *probatio pennae*, l. 51v, S. Górschio ranka: 5) *Responsio* (nutrinta); 6) d. *Palatini vilnen Cur Iudices dari non debeant Magni ducatus Lithvanie Nobilitati*.

1. Hoc p(ri)mu(m), q(uo)d ego no(n) p(ro)pter auctoritate(m) offitij mei, nec p(ro)pter co(m)modu(m) p(ri)uatum, sed p(ro)pter co(m)modu(m) publicu(m) et d(omi)no(rum) n(ost)ro(rum) p(er)ducor ad hanc sententia(m), ut no(n) videatur mihi esse ex re m(aiesta)tu(m) suar(um) hec mutatio iuditijⁱ, vt scilicet ordinentur per districtus iudices ad morem et consuetudine(m) regni Polonia(e)⁸⁸.

ⁱⁱVideo eni(m) me dumtaxat unicum habere filium⁸⁹, qui si \an/ habebit ec(iam) successores, incertu(m) est. Sed et hoc no(n) min(us) incertu(m), si \an/ aliq(ua)n(do) ad ha(n)c p(er)ueniretⁱⁱⁱ pall(atina)t(us) digni(ta)te(m), cum hoc in gra(tia) M(aiesta)tis sue et ec(iam) merit(is) suis consistet. Sed vtcu(m)q(ue) sit, poterit et filius meus tot habe(re) filios et successiue ec(iam) et nepotes, ^{iv}deinde ec(iam) \et/.^{iv} p(ro)nepotes, vt p(ro)pter multiplicatione(m) eor(um) bona, que filio relictur(us) su(m), eis no(n)

ⁱ *Cod. Jag.* iudicium.

⁸⁸ XV a. Lenkijos Karalystėje į žemės (t. y. žemės, pilies ir pakamario) teismus teisėjai, pateisėjai ir raštininkai imti rinkti vietos seimeliuose. Šitaip teisminė sistema įgavo tam tikrą vidutinių ir smulkių kilmingųjų (šlėktijos) reprezentacijos elementą. Vis dėlto neaišku, ar būtent tokį identišką modelį ir siekta įtvirtinti Lietuvoje, o šią A. Goštauto nuorodą derėtų vertinti kaip tam tikrą reveransą argumento labui.

ⁱⁱ *Cod. Jag. AT tęsiama praeita pastraipa.*

⁸⁹ Stanislovas Goštautas (†1542) – vienturtis A. Goštauto paveldėtojas. 1522 m. nominuotas, o nuo 1530 m. jau ir faktinis Naugarduko vaivada, 1542 m. dar spėtas paskirti ir Trakų vaivada. Santuokoje su Barbora Radvilaite, Jurgio dukra, palikuonių nesusilaukė. Mirė bevaikis.

ⁱⁱⁱ *Cod. Jag.* perueniet.

^{iv} *TG* ec(iam) nubraukta pirma ranka; *Cod. Jag.* dein\del/, taisyta iš dein[u.et]; *AT* deinde et. ^{iv}

sufficere(n)t_v et inter alios nobiles \pares eis/ computarentur_{vi}. Non p(ri)uato ergo, sed publico ad hanc sententi(am) astringor co(m)mmodo et iuramento fidelita(tis), quo M(aiesta)tib(us) suis teneor.

2. Cu(m) eni(m) alia fu(n)datio \ordinatio/ sit regni Polonie, alia Magni Ducat(us) ^{vii-}Lituanie, ideo diuerse co(n)suetudines diuerse/ ali(a)e consuetudi(n)es alie_{vii} obseruatio(n)es, necesse est, vt fiant. Regnu(m) imp(ri)mis \siquidem/ libera(m) habet \regis/ electione(m), vt que(m)cu(m)q(ue) voluerit elig(ere) sibi possit regem. Hee \Lituania autem/ co(m)munis est o(mniu)m filior(um) regis patria. It(em)_{viii} Regnu(m) om(ni) fere ex parte vicinos habet cristianos, qui no(n) nisi ex magna aliqua causa bellu(m) indicu(n)t Regno et hoc \tamen/ rarissi(m)e. Ex vna du(m)taxat parte Valachu(m)⁹⁰ habe(n)t hostem, vtiq(ue) Regno_{ix} viribus imparem et que(m) faciliēter debellare poterint, et Tartaros, co(m)munes ta(m) Regno, qua(m) ec(iam)_x nobis hostes. Nobis \contra/ continuo Moscii(m)inent, q(ui)bus uix resistere poteri(mus), atq(ue) ideo continuo ec(iam) \etia(m)/_{xi} armatos nos esse oportet nec expectare, vt nobiscu(m) M(ai)estas regia ad bellu(m) proficiscatur, sic(ut) d(omi)ni poloni faciunt. ^{xv-}Et co(m)memorabat expeditiones plerasq(ue) quas s(i)n(e) \sine/_{xii} rege facieba(n)t, veluti illa(m) circa Kleczko_{xiii} Ia(m) moribundo \iam moribundo/ Alexa(n)dro rege et ha(n)ce_{xiv} illa(m) in Ca(m) \et illa(m) aliam in cam/ pis Scijticijs vbi t(em)po(re) ia(m) M(ai)estatis sue \tempore iam M(ai)estatis sue/, vbi duce Consta(n)tino profligaueru(n)t Tartaros⁹¹, et alias_{xv} \expeditiones/.

3. Ite(m) quotiens pro deffensio(n)e Regni contributio(n)em aliqua(m) habe(re) necesse est, conuoca(n)t(ur) o(mn)es consiliarij, vocantur ec(iam) Totius \tocius/ Nob(i)litate(n) nu(n)ctij, s(i)n(e) \sine/ quor(um) assensu et volun(ta)te nulla fieri poterit

^v Cod. Jag. sufficient.

^{vi} TG iki taisymo S. Górszko ranka computaba(n)tu(r); Cod. Jag. computabuntur.

^{vii-} Cod. Jag. taip kaip nubraukta, tik aliae consuetudines, aliae; AT kaip pataisyta ideo diversae consuetudinis diversae. _{vii}

^{viii-} TG matyt, prirašyta kiek vėliau, mat kairiau parašėje, tačiau orig. ranka.

⁹⁰ Išties veikiausiai turima omenyje ne Valakija, o Moldavija ir jos gospodaris Petras (1487–1546). Nuo ketvirtojo dešimtmečio pradžios vėl ėmė rusenti konfliktas tarp Lenkijos ir pietryčių kaimynės, pasireiškęs, pavyzdžiui, dideliu mūšiu 1531 m. ties Obertynu arba vėlesniu įsiveržimu į Lenkiją, Poku-tiją, 1535 m. vasarą (kai karališkoji šeimyna Krokovoje kaip tik šventė karalaitės Jadvygos vestuves su Brandenburgo elektoriumi Joachimu).

^{ix} Cod. Jag. Regnj, -j taisyta į / iš o.

^x Cod. Jag. S(cilice)t.

^{xi} AT et.

^{xii} Cod. Jag. Cum.

^{xiii} TG taisyta iš Cleczko; Cod. Jag. – Clieczko; AT – Klecko.

^{xiv} TG hanc nubraukta pirma ranka, tad Cod. Jag. kaip nubraukta, tik be ha(n)c.

⁹¹ 1527 m. sausio 27 d. į pietryčius nuo Kijevo įvykęs Olšanicos mūšis, kariuomenę vedė K. Ostrogiškis.

^{xv-} TG pabraukta pirmosios rankos. _{xv}

contributio, i(m)mo multotie(n)s ipsi d(omi)ni nu(n)ctios nob(i)li(ta)t(is) subordina(n)t, ne ad aliqua(m) contributio(nem) consentiant. **N**ostre Co(n)uent^{xvi} Regia vero M(aies)-tas et(iam)si *vid/* sciat, d(omi)nis *tamen/* hoc imputare no(n) poterit, cu(m) o(mn)em in nu(n)ctios culpam retorquent. || [50v]

Nostrae^{xvii} *Nostr(a)e/* lo(n)ge aliter absoluu(n)tur conuentio(ne)s et, q(ui)cq(ui)d per M(aiesta)te(m) regia(m) concluditur et d(omi)nos, nob(i)litas *hic n(ost)ra/*^{xviii} exequatur, necesse est. Uocamus q(ui)de(m) ad n(ost)ros conuentus ec(iam) nob(i)li(ta)tem tanqua(m) honoris gra(tia), reuera aut(em), ut singulis pala(m) sit, q(ui)cq(ui)d concluderimus.

4. Et que(m)admodu(m) circa deffensio(n)em, ita ec(iam) in dicendo iure, alia d(omi)nis polonis, alia nobis est ratio. D(omini) Poloni villas suas habent *in vnu(m)/* coniunctas et ab aliis vicinis dislimitatas, nostri villani inuicem permixti et co(n)fusi sunt cu(m) suis agris, prat(is) et campis, atq(ue) ideo differentie, que inter eos oboriuntur, si juxta consuetudine(m) iuris polonici dirimi et sopiri deberent, maior esset intricatio et co(n)fusio qua(m) littis direntio. Non sine magna ratio(n)e ita usus et consuetudo obtinuit, ut singula regna et dominia, i(m)mo ec(iam) singul(a)e ciuitates sua(m) peculiare(m) habe(n)t dicendi iuris obserua(n)tiam, ut aliter Romae, Iliter Venetijs, aliter obseruetur Florenti(a)e, pr(a)ete(re)a aliter in Germania, aliter in Hispania, Gallia habet suu(m) parlamentu(m), it(em) aliter in Bohemia, aliter in Ungaria, in Slesia, in Prussia, in Masouia^{xix}, aliter hic in Lituania, ia(m) et(iam) lo(n)ge alit(er) in **Moscouia**^{xx} \ *Moscouia/*. Singula hec dominia suos habe(n)t peculiare(r) rittus et^{xxi} et(iam) iuditor(um) obserua(n)tiam, moribus hominu(m) et sittui regionu(m) acco(m)modata(m).

5. Querat m(aies)tas *sua \reginalis/* a Ma(iesta)te regia, quanta quottidie temeri(ta)te et impudentia *hi*^{xxii} *domi*^{xxiii} *ni* po^{xxiii} [sic] ^{xxiv} *nostrates Lituani*^{xxiv}, qui cu(m) M(aiesta)te regia iudicio p(rae)sident, sua et suor(um) tutantur negotia et, qui consultores M(aiesta)ti sue adesse deberent pro iustitia decernenda, patronos se et deffensores

^{xvi} TG išbraukta pirmosios rankos.

^{xvii} TG nauja pastraipa; Cod. Jag. *tešياما pastraipa (tekstas kaip nubraukta); AT – tešيامa pastraipa.*

^{xviii} Cod. Jag. *nėra; AT* hic nra.

^{xix} Cod. Jag. *Maszouia (sz taisyta, panašu, iš Mascouia), plg. kitoje eilutėje S. Górkis TG pataisė ir perrašė kitokiomis raidėmis vietovardį Moscouia.*

^{xx} Cod. Jag. „Mascouia“, žr. *tekstologinį komentarą aukščiau dėl Maszouia.*

^{xxi} Cod. Jag. *yra, AT* nėra.

^{xxii} TG S. Górkio pataisyta iš hij; Cod. Jag. hii.

^{xxiii} TG *pradėta rašyti per arti krašto, beveik parašėte, po to tęsta jau toliau nuo krašto. Norėta rašyti domini Poloni?; Cod. Jag. nėra.* ^{xxiii}

^{xxiv} TG *kairėje parašėte, greta ni po; Cod. Jag. nėra.* ^{xxiv}

statuunt. Si hec in p(raese)ntia M(aiesta)tis sue fiant, q(uo)d^{xxv} futuru(m) est in absentia ab his iudicibus, ex medio nob(i)li(ta)tis eligendis? Credo uix aliqua(m) futura(m) ab eis sententia(m), que ip(ro)pter iniquitate(m) sua(m) ad M(aiesta)te(m) regia(m) per appellatione(m) no(n) deuoluetur. Ita q(uo)d et M(aies)tas regia magis habebit occupation(is)^{xxvi} et molestie, et ipsi littigantes tardius et uix aliqu(ando) iustitia(m) sua(m) consequi poteri(n)t.

6. Neq(ue) credat M(aies)tas sua o(mn)es ista(m) iuditoru(m) ~~Mutatione(m)~~ \ *mutacionem*/ appete(re). Quod Paulus⁹² cu(m) Nicodemo⁹³ illam petunt, qui nu(n)cqua(m) contra se euaginat(u)m videru(n)t^{xxvii} enssem, et Uexilliffer de Upijta⁹⁴, qui antea in maleficio dep(re)henssus et ob id in carceres fuit coniectus, et, qui eis^{xxviii} assiste(n)t, vix decem. No(n) ad hunc numeru(m) et hos duces et consultores redacta est nobilitas et militia Litwana. Si idem cu(m) istis duces et patricij isti(us) ducatus sentire(nt), vtiq(ue) eis assisterent || [51]

7. Quod si ec(iam) ab ipsis Drohicensib(us) et Bielscensibus queratur ~~modo~~ optio, quo iure potius vti vellent, credo potius Lituanicu(m), q(ua)m Polonicu(m) elige(re)nt,

^{xxv} *Cod. Jag.* quid, *AT* quod.

^{xxvi} *Cod. Jag.* iš ocupacionis, tačiau pataisyta iš ocupaciones.

⁹² Sudėtingiausiai identifikuojamas asmuo. XX a. viduryje Kostantinas Jablonskis svarstė (*Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*, nr. 180, p. 141–142), jog tai galbūt Paulius Sapiega (†1579), Ivano sūnus, nuo 1519 m. valdovo maršalas, eventualiai Palenkės vaivada ir t. t. Dalyvavo Starodubo kare, 1536 m. kaip Breslaujos valdytojas turėjo asmeniškai kartu su ponų daliniais rengtis į žygį, žr. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 7 (1506–1539). Užrašymų knyga 7*, par. I. Ilarienė, L. Karalius, D. Antanavičius, Vilnius, 2011, nr. 373, p. 609. Bandytas A. Goštauto „Paulus“ identifiukuoti kaip Sapiegą įtikina dėl sąsajų su Palenke bei teisminėmis (valdovo maršalo) funkcijomis. Kita alternatyva – Paulius Naruševičius (†1544), valdovo sekretorius ir taip pat maršalas, vienas iš 1534 m. seimo numatytų mokesčių, administruotų pagal pavietus, rinkėjų (rinko valdytojai ir vėliavininkai!), o 1536 m. minimas kaip vienas iš dvaro teismo teisėjų, žr. M. Любавский, *Литовско-русский сейм*, p. 265; I. Valikonytė, *Rex Iustissimus*, p. 110.

⁹³ Nikodemas Jonaitis Cechanoveckis (†1549/1550) – nuo 1533 m. Krėvos seniūnas, 1536 m. jau minimas kaip pastalininkis ir turėjo kaip seniūnas su savo būriu kartu su ponais traukti į karo žygį, taip pat vėliau paskirtas pasiuntiniu į Maskvą. Nuo 1537 m. Melniko seniūnas. Be to, 1528 m. minimas kaip A. Goštauto teisme besibylinėjęs su didiko maršalu ir tą bylą laimėjęs, žr. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 12 (1522–1529). Užrašymų 12*, par. D. Antanavičius ir A. Baliulis, Vilnius, 2001, nr. 674, p. 517–518.

^{xxvii} *Cod. Jag.* uiderunt (u pataisyta iš n).

⁹⁴ Mikalojus Butkevičius (1547 m. dar gyvas) – dukart Upytės vėliavininkas. 1528 m. po Upytės pavieto „bajorų ir visų kilmingųjų“ prašymo ir Andrejaus Tautgilaičio skundo pareigybės atimtos. 1533 m. po sėkmingos bylos su tuomečiu Upytės vėliavininku Andrejumi Tautgilaičiu dėl neva nepagrįstų anksčiau kaltinimų pareigas atgauna. Šiasėjo iki 1543 m. M. Butkevičius 1536 m. kito kilmingojo kaltintas smurtu ir vagyste, žr. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 19 (1535–1537). Užrašymų knyga 19*, par. D. Vilimas, Vilnius, 2009, nr. 69, p. 112. K. Jablonskis ir juo sekę *Šešioliktojo amžiaus raštijos* rengėjai *Rationes* minimą incidentą sieja su Upytės vėliavos atėmimo istorija.

^{xxviii} *Cod. Jag.* ei.

cuius vix aliqu(ando) finis est, *adeo*^{xxix} ut, q(ui)squis habundat^{xxx} pecunijs, poterit illud in inffinitu(m) protrahere.

8. Animaduertat ec(iam) M(aies)tas sua, q(ui)d^{xxxi} sibi velit hec ta(n)ta, que modo cepit inter subditos istius ducatus inobedientia qua(m) modo, presente ec(iam) ma(iesta)te sua, experti su(m)(us) et oculis vidimus. Iussit M(aies)tas sua o(mn)es pro expeditio(n)e bellica conuenire, multi eoru(m) venire contem^p/seru(n)t^{xxxii} et, quia eor(um) inobedientia ma(n)sit impunita, pro secunda expeditio(n)e plures venire neglexerunt, im(m)o paucissimi conuenerant, vbi agebatur quasi de sum(m)a rer(um), cu(m) hostis *\Moscus/* iam iam instabat et sedi huius ducatus apropinquabat⁹⁵. Qui si progressus fuisset ulteri(us), nihil aliud restabat, nisi discessio et fuga m(aiesta)tis sue cu(m) filio et M(aiesta)te v(est)ra^{xxxiii} in magna(m) leui(ta)te(m) et ingominiam.

9. Lituanos ergo Lituano more serua(n)dos censeo, Polonos Polonico, neq(ue) id ex re mea p(ri)uata, sed ex re publica fieri iudico. ~~No(n)s(i)m(e)~~ *\Non sine/* causa rex Cazirim(us) nu(n)cqua(m) passus fuit vel no(min)ari aliqua(m) mutatione(m) fieri in isto ducatu, sed iuxta antiquu(m) morem et co(n)suetudine(m) manere volebat, in quo tot seculis permanentes, a */a/* temporibus sc(ilicet) Attil(a)e regis, ~~no(n)~~ *\non/* solu(m) suos fines ab o(mn)ibus hostib(us) tutabantur, sed ec(iam) eos augebant et dilataba(nt). Ita^{xxxiv} M(aies)tas sua^{xxxv} bene deliberet, antequa(m) ha(nc) mutatione(m) iuditor(um) M(aiesta)ti regie persuadeat, qua(m) successu temporis Ma(ies)tas sua *\mutare et/*^{xxxvi} abolere cuperet et no(n) poterit.

10. Prete(re)a habemus jam a Ma(ieta)te sua ec(iam) istoru(m) iuditor(um) ordinatione(m)⁹⁶, p(ri)uilegio et iura(men)to a M(aiesta)te sua roborata(m) et confirmata(m), que, nescio, *\an/* quo pacto vel modo aboleri posset^{xxxvii} vel infringi. || [5/ν]

^{xxix} *TG pataisyta iš to paties adeo.*

^{xxx} *Cod. Jag. abundat; AT abundat.*

^{xxxi} *Cod. Jag. qujd taisyta iš quod.*

^{xxxii} *Cod. Jag. contempserunt.*

⁹⁵ Pirmiausia A. Goštautas kalba apie 1534–1537 m. Starodubo karo pirmąjį visuotinį karo šaukimą *expeditio bellica* 1534 m. vasarą. „Nepaklusnumas“ *inoboedientia* – tai itin vangus prievolinkų ir ponų rinkimasis, chroniškas pasitraukimas iš kariuomenės gretų anksčiau laiko, etmono valdžios kvestionavimas tarp kitų didikų ir, žinoma, žemaičių kilmingųjų „maištas“. *Secunda expeditione* – 1535 m. pradžioje valdovo skelbtas skubus rinkimasis gintis nuo Lietuvos gilumą (netoli Vilniaus) netikėtai pasiekusių Maskvos pajėgų.

^{xxxiii} *Cod. Jag. vėlesne ranka pridėta \R(egina)li/.*

^{xxxiv} *Cod. Jag. Itaq(ue).*

^{xxxv} *Cod. Jag. vėlesne ranka pridėta \R(egina)lis/.*

^{xxxvi} *TG įterpta ne S. Górskio, o orig. ranka; Cod. Jag. taip, kaip įterpta.*

⁹⁶ Turimas omenyje Pirmasis Lietuvos Statutas. Jo įsigaliojimas kiek anksčiau išleistu potvarkiu buvo numatytas 1529 m. rugėjo 29, Šv. Mykolo dieną. Žinoma, kad tuo reikalu valdovas prisiekė.

^{xxxvii} *TG taisyta; Cod. Jag. Poterit.*

2

J. Chojeńskio atsakymas į A. Goštauto argumentus dėl teismų tvarkos Lietuvoje (1535–1536)

Originalas: NN.

Protografas: BNW, *TG*, XXVIII, 3649, p. 160–163v (vienalaikis nuorašas).

Nuorašas I: *Cod. Jag.*, BJ, rkp. 6551, p. 863–868 (~1551 m. *TG* nuorašas).

Nuorašas II: *Cod. Sap.* †, VII (2), 161 (~1557–1563 m. *TG* nuorašas).

Nuorašas III: *Cod. Wojcz.*, BK, rkps. 226, nr. 432 (1776 m. *Cod. Jag.* nuorašas).

Publikacija: *AT*, t. 11, nr. 166, nr. 214, p. 163–167 (Publikacija protografo ir nuorašų II, III pagrindu, žr. Stema, p. 64).

Registras: *AT*, t. 18, nr. 444, p. 469–470; *ZBOZ, TG*, d. 1, nr. 1268, p. 573–574.

Vertimas į lietuvių kalbą (fragmentas): *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*, nr. 180, p. 141–142.

Protografo metatekstas: l. 160, S. Górsčio ranka: 1) 160; 2) *responsu(m) + pro iudicibus instituendis in Lithuania*; 3) kopijuotojo ranka *probatio pennae*, l. 162v; 4) kopijuotojo ranka *probatio pennae*, l. 163v; 5) S. Górsčio ranka: *Responsio D. Epi. Plocen. Jo Choienski ad rationes dni Alberti Gastoldi Palatini Vilnen q(uod) Iudices dari debeant Nobilitati magni ducatus Lithvanie*.

Ad rationes, quibus co(n)tendit d(ominus) pala(tinus) Vil(nensis) persuadere no(n) esse ex re pri(n)cipum et huius ducatus, q(uod) in Lithuania co(n)stitua(n)t(ur) iudices per districtus ut est in Regno Poloni(a)e, tametsi m(u)lta et dici, et ostendi possu(n)t, paucis t(ame)n indicabo no(n) h(abe)re efficaciam r(ati)ones istas do(min)i palatini, i(m)mo pug(na)re cum ratione naturalj, tum demu(m) cu(m) moribus receptissimis apud quasl(ibe)t chri(sti)anas et paganas nationes.

1. Impr(i)mis, credible est ita se rem h(abe)re, sic(ut) in p(ri)mo artic(u)lo deducit d(ominus) pal(atinus), q(uod) sic censet consultius futuru(m) ex bono publico, sicut co(n)sulit. Verum illud aduertere deberet, se ho(m)i(n)em esse, labi et errare posse; forsan et ipse, vincit(ur) aliq(u)o affectu, fidet^{xxxviii} p(ro)p(ri)o ingenio, que res plures^{xxxix} deduxit ad p(rae)cipiciu(m). Quod vel inde facile colligi pot(est), q(u)i(a) tutat(ur) eam rem, qua(m) in(n)u(m)eri dicu(n)t esse causa(m) ruine isti(us) ducatus, idq(ue) argumentis sane frigidis. Nec miru(m), quia no(n) scrutat(ur) scripturas, cu(m) alijs de hoc non co(n)sultat, aliaru(m) gentiu(m) mores no(n) inuestigat, quod apparet ex infrascriptis.

^{xxxviii} *TG taisyta iš fudit; Cod. Jag. fudit.*

^{xxxix} *Cod. Jag. plurimos; AT plurimos.*

2. Nam quod in p(ri)m(o)_{xli} s(e)c(un)do artic(u)lo d(ici)t alia(m) esse fu(n)dacio-
ne(m) Regni Polo(nia)e, alia(m) Ducatus Lithua(nia)e, non om(nin)o c(er)tu(m) est.
Na(m) et in Polonia ab initio ex vnus arbitrio, ne(m)pe p(ri)ncipis, o(mn)ia depende-
bant, nulle_{xlii} leges erant, imperio p(ri)ncipis res gereba(n)t(ur), sicuti et in Lithuania
olim fuit; et quel(ibe)t prou(n)cia ab origine rudibus moribus semper vixit, || [160v]
successu t(ame)n temporis, crescentibus ad nu(m)erum mag(nu)m ho(min)ibus, ce-
peru(n)t co(n)stituere vrbes, comercia h(abe)re cu(m) vicinis p(ri)mu(m), et demu(m)
cu(m) remotioribus p(o)p(u)lis, ita vt alteri alteroru(m)_{xliii} mores, quos et politiores, et
ad v(ir)tutes proximiores cognoueru(n)t, vsurparent.

Et ideo, quia Lithuani p(ri)ncipe(m) no(n) eligu(n)t, sed natum h(ab)ent, ni(hi)l hoc
impedit, quo(m)in(us) iudices_{xliiii} et iusticia fiat[-.]_{xliiv}. Su(n)t in(n)u(m)ere p(ro)ui(n)cie,
q(ui)bus nascu(n)t(ur) et reges, et p(ri)ncipes, t(ame)n in o(mn)ibus p(ro)uisu(m) est,
vt om(n)es ex (a)equo t(ame)n_{xliv} cittoq(ue) iusticia(m) assequ(an)t(ur).

Neq(ue) hostes q(ua)ntu(m)l(ibe)t pote(n)tes et vicini impedire d(ebe)nt_{xlvi} co(n)-
stitue(n)dos iudices, i(m)mo, q(ua)nto nequiores h(ab)et vicinos aliqua p(ro)ui(n)cia,
ta(n)to magis cura(n)du(m), vt domi q(ui)sq(ue) celere(m) assequat(ur) iusticia(m), quo
alacrius pro p(at)ria, pro posteris con(tra) vicinos pugnet et se opponat.

Facilis en(im) et citta iusticie mi(ni)stra(ti)o parit quietem domestica(m) et inte(r)-
na(m), que adeo dulcis est, vt ni(hi)l p(ri)nde[-.]_{xlvii} pendat(ur) adu(er)sitas ab hostibus
exhibita. Sed q(ua)n(do) domi opp(ri)mu(n)t(ur), ho(m)i(n)es bona eis ad_{xlviii} per vim et
pote(n)tia(m) adimu(n)t(ur), neq(ue) pro iniurijs, quas sustine(n)t, iusticia(m) accipere
possu(n)t, friget ani(m)us neq(ue)_{xlix} habet, cur adu(er)sus ext(er)nos hostes pugnet,
cu(m) domj habeat maiores vel c(er)te pares et pleru(m)q(ue) atrociores ini(mi)cos.

3. Sed ad quid allegat(ur) mos polonoru(m) in 3_i artic(u)lo de co(n)tributionum
difficultate? S_{li} Quasi more(m) iudicu(m), per districtus_{lii} co(n)stitu(n)doru(m),

^{xli} *Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.*

^{xlii} *AT mullae.*

^{xliii} *TG taisyta pirmos rankos iš i; Cod. Jag. alteriorum.*

^{xliiii} *AT prideta pastaba Scil. i n s t i t u a n t u r. TG nėra, Cod. Jag. irgi nėra, veikiausiai šią pastabą reikia vertinti kaip paliktą AT parengėjo Z. Celichowskio.*

^{xliv} *Taisyta iš kiek ilgesnio žodžio nubraukiant jo pabaigą (panašu, fiatur). Taisyta orig. ranka (J. Chojeńskio).*

^{xlv} *Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.*

^{xlvi} *AT deberent, Cod. Jag. debent.*

^{xlvii} *Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.*

^{xlviii} *Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.*

^{xlix} *AT nec.*

^l *AT tertio.*

^{li} *Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.*

^{lii} *Orig. (J. Chojeńskio) rankos pataisyta iš districtu(m).*

necessario sequi debeant alie co(n)suetudines. Q(uo)d t(ame)n nemo prude(n)s dicet. Apud Polonos receptus est mos in q(ui)busd(am) ab Italis, in q(ui)busd(am) ab Almanis, et t(ame)n m(u)lta su(n)t alia in illis regio(n)ibus, || [161] que in Polonia neq(ue) serua(n)t(ur), neq(ue) noscunt(ur). Ex m(u)ltis optima ^{liii}su(n)t delige(n)da^{liiii}. Si t(ame)n non placent^{liv} iudices ad instar Polonoru(m), inueniat(ur) modus, p(er) que(m) quisq(ue) adsequatur^{lv} iusticia(m) et citto, et sine tantis spolijs, sicut hic fit. Hoc t(ame)n ce(r)tu(m) est, q(uo)d hoc m(od)o, du(m) soli tres do(mi)ni⁹⁷ totu(m) Ducatu(m) Lithua(nia)e iudica(n)t, iusticia b(e)n(e) mi(ni)strarj no(n) pot(est), vt r(ati)onabilit(e)r deducit nobilitas.

4. Minus etia(m) excludit petitione(m) nobilitatis, quod allegat(ur) in 4to^{lvi} ar(ticu)lo, ne(m)pe, q(uod) alia sit ratio Polonis et alijs natio(n)ibus in defensione facie(n)da et iure dice(n)do. Neq(ue) en(im) nobilitas cupit, vt in o(mn)ibus iudicia h(ab)eant paria Polonis, ta(n)tu(m), vt iura eoru(m), que eis data \s(un)t/ a Ma(iesta)te r(egia), co(m)pleta h(ab)eant⁹⁸ et iudices illis co(n)stitua(n)t(ur). Iudices en(im) Lithuanici no(n) Polonico, sed Lithuanico iure iudicaturj su(n)t, consuetudines et mores in indicijs suis vel a(n)tiquos, vel si noui institue(n)t(ur) obseruabu(n)t.

5. De hijs, qui tuta(n)tur in iudicio regio negotia sua et suoru(m), vetus est querela, sic(ut) h(ab)et^{lvii} 5tus^{lviii} artic(u)lus. I(m)mo iam euenit, q(uod) h(ab)et vetus p(ro)uerbiu(m): „mulj mutuu(m)t [sic] scabu(n)t⁹⁹“. Co(n)siliarij co(n)siliarijs adhere(n)t, si cuipia(m) ipsoru(m)^{lix} est actio cu(m) inferiore, adeo, vt, nisi prude(n)tia obstet p(ri)ncipis, null(us) inferioru(m) esset reportatur(us)^{lx} s(ente)n(c)ia(m) ex iudicio. Et ideo petu(n)t(ur) iudices, na(m), si d(ominus) palatin(us) fert s(ente)n(c)ia(m), a qua

^{liii} AT diligenda sunt. -liiii

^{liv} AT placeant.

^{lv} Cod. Jag. assequatur; AT assequatur.

⁹⁷ Veikiausiai konkrečiai turima omenyje A. Goštautas, Jurgis Radvila ir Jonas (Mikalojaitis) Radvila. Dar ankstesniame 1533 m. laiške P. Tomickiui tas pats J. Chojeńskis apie juos kalba kaip apie tris, visą valdžią Lietuvoje savo rankose turinčius, žr. M. Malczewska, „Radziwiłł Jan”, *Polski Słownik Biograficzny*, t. 30, Wrocław, 1987, p. 194.

^{lvi} Cod. Jag. quarto; AT quarto.

⁹⁸ Veikiausiai referuojama į konkrečią Pirmojo Lietuvos Statuto nuostatą (VI sk., 2 str.), jog vaivadų, valdovo seniūnų ir laikytojų teismuose turi atsirasti ir talkinti po du prisaikdintus pavieto žemionis, plg. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529)*, p. 178–179. Žinoma vos apie keletą tokių paskyrimų 1530 m. Valkaviske ir Anykščiuose, atitinkamai: *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 17 (1530–1536). Užrašymų 17*, par. L. Karalius, D. Antanavičius, Vilnius, 2015, nr. 17, p. 86; nr. 23, p. 89, manytina, kad apskritai nuostatos nebuvo įgyvendintos ar ponų buvo numarintos. Neatmestina, jog tai ir yra pagrindinis skundo ir prašymų valdovui objektas.

^{lvii} Cod. Jag. nėra.

^{lviii} Cod. Jag. 5; AT quintus.

^{lix} Cod. Jag. villorum/.

^{lx} Cod. Jag dalis re pridurta po to, tačiau ta pačia – pirmąja – ranka.

appellatur, alt(er) p(ro)p(te)r se cura(n)s, ne ipsius q(u)q(ue) s(ente)n(c)ia^{lxi} reprobet(ur), dat opera(m), vt salua maneat, q(ua)ntu(m)l(ibe)t iniqua s(ente)n(c)ia, a qua appellatu(m) est. || [161v]

^{lxii}Veru(m), quod allegat(ur) de iudicib(us), q(uod) p(ro)p(te)r importuna(m) temeritate(m) quoru(n)d(am) nulla(m) possent ferre se(n)te(n)tia(m), maxi(m)e in absentia^{lxiii} regie Ma(iesta)t(is).^{lxiii} Ad hoc facile remedi(u)m inuenirj pot(est) no(n) vnu(m). Na(m) iureiuran(do) posset iudex astringi ad fere(n)d(am) iusta(m) s(ente)n(c)ia(m). Deinde caueret(ur) partj appella(n)ti adu(er)sus iudice(m), q(uo)d pena(m) c(er)ta(m)^{lxiv} rogat(ur)^{lxv} soluere, vbi regia Ma(ies)tas ipsius se(n)te(n)tia(m) rep(ro)baret. Sim(i)l(ite)r et alia po(ss)u(n)t inuenirj, p(er) que et iudices no(n) reformidare(n)t diuitu(m) pote(n)tia(m), et iusticie essent custodes dilige(n)tes.

6. Neq(ue) solius Pavli et Nicodemi hec est petitio de co(n)stitue(n)dis iudicibus, sed vniu(er)se nobilitatis, que iam ab octo a(n)nis⁹⁹ p(re)cibus et lachr(im)is sollicitat de hoc Ma(iesta)tem r(egiam), sed, quia vident hie^{lxvi} pote(n)tiam no(n) iusticia(m) hic do(m)j(n)ari, time(n)t sibi a do(min)is palatinis, in quor(um) iurisdictione su(n)t, nec aude(n)t propala(m) petere, quod, tot effusis p(re)cibus frustrati^{lxvii}, dubitant se impetrare^{lxviii} posse, do(m)inis palatinis resiste(n)tibus.

7. Et Drohobicen(ses)^{lxix} [sic] cu(m) Bielscen(sibus) pluri(m)u(m) leta(n)t(ur) de iure Polonico, sed queru(n)t(ur), q(uod) eis no(n) seruat(ur), q(u)i(a) in appellatio(n)ibus do(min)j co(n)siliarij Lithua(nia)e s(ecundu)m ius suu(m) eos iudicant.

^{lxx}De eo v(er)o, q(uo)d d(icitu)r in iure Polonico posse causas protrahere^{lxxi} in longu(m) te(m)pus, si litiga(n)s est diues, hoc se aliter habet. Nam in Polonia non adeo carus est nummus, ut propter eum passim justitia negligatur, et etia(m) ca(us)e p(er)

^{lxi} *Orig. (J. Chojeńskio) ranka pataisyta iš sententia(m).*

^{lxii} *TG ir AT nauja pastraipa; Cod. Jag. nuo čia išskirta likusi 5 straipsnio dalis orig. ranka, taigi pažymėta, jog turėjo būti nauja pastraipa.*

^{lxiii} *Cod. Jag. žodžių tvarka M(aiest)at(is) Regie. .lxiii*

^{lxiv} *TG paraštėje, taigi pirma formuluota kaip pena(m) rogat(ur).*

⁹⁹ Kalbama apie 1528/1529–1535/1536 m. laikotarpį. Mat nėra išlikusio kokio nors konkretaus skirtingų pavičių ar bendro smulkiųjų kilmingųjų kreipimosi į valdovą ar jam adresuoto prašymo (peticijos, o ir teigiama: „[...] nec aude(n)t propala(m) petere [...]“), nėra galimybės datuoti vienerių metų tikslumu. Savo ruožtu W. Pocięcha 1528–1529 m. seime kilmingųjų prašymą šiuo reikalu tiesiog „išrado“ iš 1536 atėmęs 8, žr. nuorodą nr. 40.

^{lxv} *Cod. Jag. cogatur; AT cogatur.*

^{lxvi} *Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.*

^{lxvii} *Cod. Jag. frustrari.*

^{lxviii} *Cod. Jag. impetrari.*

^{lxix} *Cod. Jag. Drohobicenses; AT Drohicenses.*

^{lxx} *TG nauja pastraipa; Cod. Jag. nauja pastraipa; AT tęsiama toliau.*

^{lxxi} *Cod. Jag. protrahiere; AT protrahi.*

appella(tio)ne(m) deuoluu(n)t(ur) ad R(egiam) Ma(iesta)tem, a quo no(n) appellat(ur), sed ibi q(ui)sq(ue) fine(m) ca(us)se sue sumit. || [162]

8. Quod allegat(ur) in viiio^{lxxii} artic(u)lo de inobedie(n)tia subditoru(m) regionu(m) in Ducatu, que apparuit in duplici expeditione bellica, hec facilius castigari posset co(n)stitut(is) iudicibus et statuta pena, vt p(raese)ntes in bello ap^{lxxiii} abse(n)tiu(m) bona i(m)petrare possunt¹⁰⁰. Et demu(m) p(ro)sequi posset impetrans actione(m) cora(m) iudice, qua(m) no(n) esset tutu(m) p(ro)sequi apud d(omi)nos. Na(m) do(m)ini, vt fama ha(be)t¹⁰¹, dederu(n)t ansam huic ob^{lxxiv} inobedie(n)tie subtrahe(n)di^{lxxv} se a bello inferiorib(us), qui vident quo(mod)o p(ri)mates istius ducatus, mox postq(ua)m acies ordinate et ex(er)citus lustratus, et ad ordine(m) redactus est, remittu(n)t^{lxxvi} fam(u)los suos no(n) paucos cu(m) equis potioribus ad domos suas. Et ideo, q(u)od ab ill(is) vident, puta(n)t sibi q(u)oq(ue) licere, qui maiori vel^{lxxvii} necessitate, vel inopia ipsa p(re)mu(n)t(ur). Quo(mod)o ergo illi castiga(n)di su(n)t et p(ri)mores impune dimittendi? No(n) hoc suadet c(er)te iustitia.

9. Neq(ue) obstat aut impedit, vt iure Lithuanico et moribus^{lxxviii} vta(n)t(ur), na(m)^{lxxix} modo iusticia et celerius, et rectius vnicuiq(ue), sic(ut) mag(n)o, ita p(ar)uo, mi(ni)stret(ur). Q(u)od fieri no(n) pot(est), nisi in tam spaciose et largo ducatu plures iudices co(n)stituant(ur), qui t(ame)n iure et morib(us) suis iudicia ex(er)cere possunt.

^{lxxii} AT octavo.

^{lxxiii} Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.

¹⁰⁰ 1535 m. liepos 23 d. A. Goštauto laiške J. Radvilai pranešama apie dvare priimtą sprendimą, jog iš neatliekančių karo prievolės konfiskuoti dvarai galės būti suteikti tiems, kuriuos užtars etmonas, t. y. Jurgis Radvila, žr. *Радзивилловские акты*, nr. 80, p. 176. Ligtoliniai aktai: 1522 m. valdovo nuostatai, žr. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 11 (1518–1523). Įrašų knyga II*, par. A. Dubonis, Vilnius, 1997, nr. 107, p. 114, 1529 m. Pirmasis Lietuvos Statutas, žr. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529)*, II sk. 3 str., p. 141–142; II sk. 9 str., p. 144–145; II sk. 10 str., p. 145 ir 1534–1535 m. karo nuostatai, žr. *Радзивилловские акты*, nr. 54, p. 133, tokio veiksmo nenumatė.

¹⁰¹ Plg. S. Herberšteino pasakojimą apie atgalios namo siunčiamą geresnę ekipuotę, taip pat atsi-pirkimą: „[...] vocati quidem ad ostentationem magis quam bellum instructi magno apparatu veniunt, verum delect habito cito dilabuntur, quod si qui remanserint, hij equis vestibisque melioribus, quibus instructioni nomina dederunt domum remissis, cum paucis quasi coacti docem sequuntur, ceterum magnates, qui certum militum numerum suis sumptibus in bellum mittere coguntur, data duci pecunia, se redimentes domi remanent [...]“ (1556 m. lotyniškojo leidimo teksto transkripcija: https://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost16/Sigismundus/sig_co00.html, nurodytas pasażas paimtas iš dalies *De Lithuania*, p. 101–116).

^{lxxiv} Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.

^{lxxv} Cod. Jag. subtrahenti\di/.

^{lxxvi} Cod. Jag. remittuntur.

^{lxxvii} AT nėra.

^{lxxviii} Cod. Jag. maioribus.

^{lxxix} Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.

Mutare aut(em) iura et co(n)suetudines in o(mn)ibus in Lithuania nemo forte vel optat, vel co(n)sulit, sicut nemo prudens no(n) optat vel co(n)sulit || [I62v] vna(m) aliqua(m), qua(m) pernicios(a) censet, co(n)suetudine(m) mutare in meliore(m). Na(m) qui domu(m) h(ab)et a(n)tiqua(m), vno angulo ruina(m) mina(n)tem, alioqui durabilem, vtiq(ue) illu(m) angulu(m) curat, ne tota(m) amittat domu(m). Neq(ue) hoc nouu(m) et inusitatu(m) est, q(uo)d no(n) solu(m) vicini a vicinis, sed^{lxxx} ge(n)tes a ge(n)tibus, nationes a nationibus, vsurpant et accipiu(n)t et mores, et leges. Olim a Grecis acceperu(n)t leges Romani, a Romanis ferme totus orbis christianus et vix vna natio in orbe inueniat(ur), que ~~ad~~^{lxxxii} no(n) h(ab)ent aliquid alienoru(m) vel moru(m), vel legum admixtu(m).

Non frustra e(st), quod ab antiquis vsurpatu(m) esse scim(us), ne(m)pe, q(uo)d h(om)o hom(in)i sit deus. Nam vt h(om)o insignis dotibus a(n)i(ma)e et cor(po)r(is) pluribus est vt^{lxxxii} auxilio, consilio et exemplo, ut se alii ad instar illius virtutibus adornent, ita etiam provincia non solum rebus, sed etiam legibus aut moribus alit p(ro)ui(n)cia(m).

10. De p(ri)uilegio et iurame(n)to, quod vltimo allegatur^{lxxxiii}, ni(hi)l h(ab)et solidi. Na(m) a priuilegio subditi, in eoru(m) fauore(m) co(n)cesso, recedere unani(mi) uoto possu(n)t, et, si ipsi recedu(n)t et aliud petu(n)t, ipsi, no(n) p(ri)nceps, abroga(n)t. Ta(m)etsi p(osibi)le^{lxxxiv} no(n) sit tale p(ri)uilegiu(m) h(abe)re, q(uo)d p(ro)hibeat nouas ordinationes, de co(n)sensu om(ni)u(m) ordinu(m) fieri. Et q(uo)d attinet palatinos, si no(n) h(abe)nt speciale p(ri)uilegiu(m) in co(mmun)u(m)^{lxxxv}, no(n) po(ss)u(n)t se tueri, quia maior p(ar)s vincit mi(n)orem.

Possent adduci alia m(u)lta, sed hec sufficie(n)t^{lxxxvi} prude(n)ti et bonis rebus facile assentie(n)ti [...]^{lxxxvii}. || [I63]

Illud addend(um) censui, Ducatu(m) Lithuanie iam dudum [-]episse a^{lxxxviii} acce-
pisse et mores^{lxxxix} aliaru(m) nationu(m), et iura etia(m), et, si voluerit exa(mi)nare^{xc}
p(er) sing(u)la, in nullo melius valent Lithuani, q(ua)m in his, in quibus descuerun(t)
ab antiqua illa ruditate sua.

^{lxxx} *Cod. Jag. nėra.*

^{lxxxii} *Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.*

^{lxxxiii} *Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.*

^{lxxxiii} *Cod. Jag. \allegatur/.*

^{lxxxiv} *Cod. Jag. dalis possi – dešinėje paraštėje, bile – iš naujos eilutės.*

^{lxxxv} *Plg. Cod. Jag. coi (kaip neišskleista kontraccija), kaip ir TG; AT – in communi.*

^{lxxxvi} *AT sufficient.*

^{lxxxvii} *TG galbūt inf(rascriptae); Cod. Jag., panašu, etc., AT – praleista.*

^{lxxxviii} *Nubraukta orig. (J. Chojeńskio) ranka.*

^{lxxxix} *AT moros.*

^{xc} *Cod. Jag. exanimare.*

^{xci}Na(m) ex paganis p(ri)mu(m) ^{xci}-facti su(n)t^{-xcii} chr(ist)iani, ex idoloru(m) cultorib(us) filij lucis eterne, ex ignobilibus nobiles. P(ri)us en(im) no(n) erat discrim(en)int(er) nobile(m) et ignobile(m), et ideo no(n) tantus v(ir)tutis amor et custodia.

^{xciii}Iam in aeconomia, in rebus domesticis no(n)ne quotidie asuescu(n)t alienis moribus? An est verecu(n)dia, q(uod) Poloni asuescu(n)t Italicis moribus et victuj aut Germanoru(m) mercimonijs? Quis bonus no(n) optat suos videre esseq(ue) s(i)miles quibusl(ibe)t nationibus, presertim in his, \que/ ad bonu(m) ordinem et iusticie mi(ni)stratione(m) p(er)tine(n)t?

Vellent Poloni h(abe)re ^{xciv}p ad instar parlamen(n)ti iudices Crac(ouiae), sed adhuc no(n) reperi(u)nt p(ro)ue(n)tus, quibus suste(n)tari possent. Quare etia(m) do(min)i Lithuani hoc ide(m) no(n) facia(n)t? [...]^{xcv} || [163v]

^{xci} TG ir Cod. Jag. nauja pastraipa, AT – ne.

^{xcii} Cod. Jag. žodžių tvarka sunt facti. ^{-xcii}

^{xciii} TG ir Cod. Jag. nauja pastraipa, AT – ne.

^{xciv} Nubraukta orig. (J. Chojenskiego) ranka.

^{xcv} TG neįskaityta, klausukas pažymėtas atskirai, Cod. Jag. pažymėta ~; AT – praleista.

PRIEDAI

1

Numanoma pirminė TG struktūra ir Cod. Jag.

TG	Orig. numeracija	Data	Dokumentas	Dokumentas	Data	Cod. Jag.
1165, X	85	1529.06.04	P. Tomickis Bonai Sforzai	<...> Bone Regine P. To(micki)	1529.06.04, Krokuva	p. 777–779
	86			Petrus Tomicki Ioanni Choienski	1529.06.03, Krokuva	p. 779–780
1163, X	87	1529.06.03	P. Tomickis L. Górkai	Petrus Tomic(ki) Luce de Gorca	1529.06.03, Krokuva	p. 781–782
	88			Sigismundo Primo Petrus Tomic(ki)	----	p. 783
	89			Petrus Tomiczki Petro Kmite	1529.06.04, Krokuva	p. 784
1187, X	90	1529.06.24	P. Tomickis J. Chojeńskiui	Petrus To(micki) Ioanni Choienski	1529.06.24, Krokuva	p. 784–785
	91			Andreas Cricius Petro Tomicio	1529.06.06, Plockas	p. 786
1172, X	92	1529.06.11	P. Tomickis Bohemijos ponams	Petrus Tomiczki proceribus ac cptomatibus Bohemiae	1529.06.11	p. 787–788
	93			Petrus Tomic(ki) Alberto Gastoldt	----, Krokuva	p. 788–789
1174, X	94	1529.06.13	P. Tomickis S. Radvilai	Petrus Tomic(ki) Stanislao Radiulo	1529.06.13, Krokuva	p. 789–790
	95			Petrus Tomiczki Christofero Ssidloveczki	1529.06.17, Krokuva	p. 791–792
	96			Sigismundo Primo Petr(us) Tom(icki)	----	p. 792–793

TG	Orig. numeracija	Data	Dokumentas	Dokumentas	Data	Cod. Jsg.
	97			Petrus Tom(icki) Ioanni Choiensi	1529.06.12, kרוקווא	p. 793–794
1192, X	98	1529.06.-- ¹⁰²	P. Tomickis J. Chojeńskiui	Petrus Tomiczki Ioanni Choiensi	----	p. 794
	99			Petrus Tom(icki) Otte de Chodecz Palatino Polodie	1529.06.16, Kרוקווא	p. 795–796
	100			Sigismundo Primo Petr(us) Tomiczki	----, Krakova	p. 796–797
1186, X	101	1529.06.20	P. Tomickis Žygmantui Senajam	Sigismundo Primo Petrus Tomic(ki)	1529.06.20	p. 797
1189, X	102	1529.06.24	P. Tomickis Žygmantui Senajam	Sigismundo Primo Petrus Tomic(ki)	1529.06.24	p. 798–799
1190, X	103	1529.06.24	P. Tomickis Bonai Sforzai	Tomicius Bone Regine	1529.06.24	p. 799–800
1201, X	104	1529.07.24	P. Tomickis J. Dantišekui	Petrus Tomiczki Ioanni Danstico	1529.06.24 ¹⁰³	p. 800–801
1197, X	105	1529.07.18	P. Tomickis Žygmantui Senajam [1] ¹⁰⁴	Sigismundo Primo Petr(us) Tomiczki [1 ir 2]	1529.07.18, Kרוקווא	p. 801–803
1207, X	106	1529.07.18	P. Tomickis Žygmantui Senajam [2]			
	105			Sigismundo Primo Petrus Tomiczki	1529.07.26, Kרוקווא	p. 804–805
1211, X	108	1529.07.31	P. Tomickis J. Chojeńskiui	Petrus Tomiczki Ioanni Choiensi	----.07.31, Kרוקווא	p. 805–806
	109			Petrus Tomic(ki) Stanislaw Lanczkorunski	----, Kרוקווא	p. 807
	110			Nostri cesi ad Oczakow		p. 807
1222, X	111	1529.08.26	P. Tomickis J. Tarnowskiui	Petrus Tomiczki Ioanni de Tarnow	1529.08.26	p. 808–809
	112			Petr(us) To(micki) Stanislaw Lanczkorunski	----	p. 809
3609, XXVIII	113	-- ¹⁰⁵	P. Tomickis M. Wolskiui	Petrus To(micki) Nicolao Volski	----, Kרוקווא	p. 810

¹⁰² Datuota, panašu, vėliau S. Górskio ranka, pirmo puslapio kampe.

¹⁰³ Klaida (TG nr. 104 datuota kitaip), matyt, atsirado nurašant.

¹⁰⁴ Nr. 105 ir nr. 106 yra tas pats laiškas, kuris *Cod. Jag.* įrašytas visas ištisai.

¹⁰⁵ P. Sapata datuoja: „kon. VIII/pocz. IX 1529“, žr. *Katalog rękopisów, Teki Górskiego*, 2, nr. 3609, p. 631, nors pats dokumentas datos neturi.

TG	Orig. numeracija	Data	Dokumentas	Dokumentas	Data	Cod. Jng.
3608, XXXVIII	114	Švč. Mergelės Marijos gimimo diena ¹⁰⁶	P. Tomickis P. Kmitai	P(etrus) To(micki) Petro Kmite	----, Krokuva	p. 811
3607, XXXVIII	115	-- ¹⁰⁷	P. Tomickio ir K. Šydloveckio universalsas Sandomiero vaivadijos kilmingiesiems	Vt Nobilitas terre Sandomirien(sis) sumat arma contra Tartaros	-	p. 812–813
	116			Petrus Tomiczki Ioanni Comitii de Tarnow	-	p. 813
1212, X	117	1529.07.05	P. Tomickis A. Rinconui	Petrus Tomiczki Anthonio Rinconi	1529.07.05, Krokuva	p. 814
1195, X	118	1529.07.11	P. Tomickis J. Karnkowskiui	Petrus Tomicki Ioanni Carnkowski	----.07.11, Krokuva	p. 815
1196, X	119	1529.07.12	P. Tomickis Žygimantui Senajam	Sigismundo Primo Petrus Tomiczki	-----07.12, Krokuva	p. 816–817
	120			¹⁰⁸		
	121			Petrus Tomiczki Ioanni Choienski	----	p. 817–818
1168, X	122	1529.07.24	Žygimantas Senasis P. Tomickiui ir K. Šydloveckiui	Sigismunus Primus Petro Tomiczki Christophoro de Ssidlovec	1529.07.24	p. 818–822
1220, X	123	1529.08.26	P. Tomickis Žygimantui Senajam	Sigismundo Primo Petrus Tomiczki	1529.08.26, Krokuva	p. 823–824
1150, X	124	1529.05.16	P. Tomickis Žygimantui Senajam	Sigismundo Primo Petrus Tomiczki	1529.05.16, Krokuva	p. 824–825
	125			Petrus Tomiczki Ioanni Choienski	----	p. 826–828
	126			Bone Sphortie Petrus Tomiczki	----, Krokuva	p. 828–829

¹⁰⁶ Vėliau S. Górskio ranka pridėta „1529“.

¹⁰⁷ P. Sapala datuoja: „VIII/pocz. IX 1529“ (*Katalog rękopisów*; Teki Górskiego, 2, nr. 3607, p. 630), nors pats dokumentas datos neturi.

¹⁰⁸ Galbūt kažkas praleista kopijuojant?

TG	Orig. numeracija	Data	Dokumentas	Dokumentas	Data	Cod. Jlg.
1206, X	127	1529.07.26	P. Tomickis P. Kmitai	Petrus Tomiczki Petro Kmite	1529.07.26, Krokuva	p. 829–830
1200, X	128	1529.07.19	P. Tomickis P. Kmitai	Petrus Tomiczki Petro Kmitae	1529.07.19, Krokuva	p. 831
	129			Sigismundo Primo Petrus Tomiczki	----, Krokuva	p. 832–833
1259, XI	130	1529.--	P. Tomickis Žygimantui Senajam	Sigismundo Primo Petr(us) Tom(icki)	----, Krokuva	p. 833
1203, X	131	1529.07.25 ¹⁰⁹	P. Tomickis Žygimantui Senajam	Bone Sphortie Petrus Tomiczki ¹¹⁰	----.07.25	p. 834–836
1204, X	132	1529.07.25	P. Tomickis J. Chojeńskiui	Petrus Tomiczki Ioanni Choienski	1529.07.25, Krokuva	p. 836–837
1231, X	133	1529.09.15	P. Tomickis A. Kriekiui	Petrus Tomicius Andreea Cricio	----.09.15, Krokuva	p. 838–839
1216, X	134	1529.08.13	P. Tomickis Karoluii Podebradičiuii ir Silezijos luomams bei ponams	Petrus Tomicki Iacobo Ep(iscop) o Wratislauensi, Carolo duci Minsterbergensi, Capit(ane)o ceterisque Ducibus et ordinitibus Slesie	----.08.13, Krokuva	p. 839–840
1221, X	135	1529.08.18 ¹¹¹	P. Tomickis J. Lataiskiui	Petrus Tomicki Ioanni Lataiski	1529.die <i>Sancti Lucae Euangelistae</i>	p. 840–841
1228, X	136	1529.08.-- ¹¹²	P. Tomickis J. Chojeńskiui	Petrus Tomicki Ioanni Choienski	----, Krokuva	p. 841–843
1217, X	137	1529.08.20	P. Tomickis Žygimantui Senajam	Sigismundo Primo Petrus Tomicki	----.08.20	p. 843–844
1218, X	138	1529.08.20	P. Tomickis Žygimantui Senajam	Sigismundo Primo Petrus Tomicki	1529.08.20	p. 845

¹⁰⁹ Data pakartota laiško gale, metai pridėti ne tuo pačiu metu kaip ménuo ir data.

¹¹⁰ Nepaisant nurodytų skirtingų adresatų, iš tiesų tai yra tas pats laiškas kaip ir nr. 131. Neteisingą atribuciją lėmė blogai perskaitytos inksripcijos (TG „Saera Ra Mias et dne dne“ *Cod. Jlg.* perskaityta kaip „domina domina“).

¹¹¹ TG S. Górsčio pažymėta kaip „1529 Augusti 18“, nors pačiame laiške „Die sanctae Lucae Euangelistae“, taigi spalio 18 d. kaip *Cod. Jlg.*

¹¹² Iš tiesų dokumentas susijęs su 1533 m., tačiau TG egzemplioriuje datuota pirma 1529 m. liepos 27 d., o vėliau perdatuota į „Augusti 1529“ (matyt, atsižvelgiant į tai, kaip dokumentas chronologiškai įsikomponavo į *Cod. Jlg.*).

TG	Orig. numeracija	Data	Dokumentas	Dokumentas	Data	Cod. Jng.
	139			Petrus Thomiczki Epo. Wratiss, ducibus et ordinibus Slesiae [antrakart]	-	p. 846
1219, X	140	1529.08.25	P. Tomickis Žygimantui Senajam	Sigismundo Primo Petrus Tomiczki	1529.08.25	p. 847–848
1223, X	141	1529.08.26	P. Tomickis J. Chojeńskiui	Petrus To(micki) Ioanni Choienski	1529.08.26	p. 848–849
1225, X	142	1529.08.30	P. Tomickis M. Dževickiui	Petrus Tomiczki Mathie de Drzeuicza	1529.08.30	p. 851
1230, X	143	1529.09.10	P. Tomickis P. Alšeniškiui	Petrus Thomiczki Paulo duci Olssanen(si)	----.09.10	p. 852–853
1232, X	144	1529.09.23	P. Tomickis A. Krickiui	Petrus To(micki) Andreae Cricio	1529.09.23	p. 853–854
	145			Salomon Sultan Sigismundo Primo	<i>a morte Machometi Nonigentesimo tricesimo sexto</i>	p. 854–856
1233, X	146	1529.09.28	J. Zapolya P. Tomickiui	Ioannes Rex Vngariae Petro Tomicio	1529.09.28	p. 856
1234, X	147	1529.09.29	Steponas Brodarikas K. Šydloveckiui ir P. Tomickiui	Stefanus Brodericus Petro Tomiczki	1529.09.29	p. 857–858
	148			Petrus Tomiczki Luce de Gorca	----.10.16	p. 859
1268, XI	149	-	A. Goštauto argumentai dėl teisėjų skyrimo tvarkos	Rationes Alberti Gastoldi		p. 860–863
3649, XXXVIII	150	-	J. Chojeńskiio atsakymas į A. Goštauto argumentus	Responsio pro Iudicibus in Lituania		p. 863–868
	151			---		p. 869–870
	152			Sigismundo Primo Petrus Tomiczki	-	p. 871–872
1239, XI	153	1529.10.08	P. Tomickis L. Górkai	Petrus Tomiczki Luce de Gorca	----.10.08	p. 872–873
1240, XI	154	1529.10.09	P. Tomickis A. Krickiui	Petrus Tomiczki Andreae Cricio	----.10.11 ¹¹³	p. 874–875

¹¹³ Veikiausiai kopijuojant supainiotas datavimas romeniškais skaitmenimis („IX“ supainiota su „XI“); TG: „Crac 9 8br 1529“, dokumento gale – „Crac(ovi)a IX Octobris“.

TG	Orig. numeracija	Data	Dokumentas	Dokumentas	Data	Cod. Jsg.
1249, XI	155	1529.11.05	A. Krickis P. Tomickiui	Andreas Crziczki Petro Tomiczki	1529.11.05	p. 875–876
1242, XI	156	1529.10.15	P. Tomickis J. Chojeńskiui	Petrus Tomiczki Ioanni Choienski	1529.10.15	p. 877–878
1241, XI	157	1529.10.12	Steponas Brodarikas P. Tomickiui ir K. Sydloveckiui	Stefanus Brodericus Petro Tom(micki)	1529.10.12	p. 878–879
1247a, XI	158	----.10.31 ¹¹⁴	P. Tomicki S. Brodarikui	Petrus Tom(icki) Stefano Broderico	-	p. 879–880
1247b, XI		1529.10.31 ¹¹⁵	P. Tomickis A. Rinkonui	Petrus Tomicki Antonio Rinkoni Oratori regis Galliae	1529.10.31	p. 881
	159			Petrus Tomiczki Hieronijmo Laski	----.10.03	p. 882
	160			Petrus Tomiczki Hieronijmo Laski	1529.10.19	p. 883
1235, X	161	1529.09.30	Lodovicus Gritti Petro Tomicio et Christoforo de Schidlovicz	Ludouicus Gritti filius ducis venetorum Petro Tomicio	1529.09.30	p. 884–885
	162			Ioannes Rex Vngariae Petro Tomic(ki)	1529.09.30	p. 885–886
1250, XI	163	1529.11.03	P. Tomickis Žygimantui Senajam	Sigismundo Primo Petrus Tomiczki	1529.11.03	p. 887–888
	164			Petrus Tomiczki Ioanni Choienski	-	p. 889
	165			Querela Vngarie de Austria	-	p. 890–892
	166			Cum autem idem Michael Wrantius a Magistro suo Hosios reprehensu est...		p. 892
	167			Alie querela Hungarie contra Austriam		p. 893–897
1245, XI	168	1529.10.30	P. Tomickis Lorenzui Pučiui „finis litterarum ad cardinalem Sanctorum Quattuor Coronatorum datarum a domino Tomicio“	Particula seu fragmentu Epistole Petri Tomicii ad cardinalem S. quatuor Coronatorum Regni Poloniae protectorem scripte	1529.10.30	p. 898–899

¹¹⁴ Viršutiniame kairiajame puslapyje kampe „Crac Vltima 8br“, be metų.

¹¹⁵ Dokumento gale to paties S. Górskio, bet kitu braižu „Crac(ovi)a vltima octobr(is)“, metai „1529“ pridėti, panašu, ne tuo pačiu metu.

TG	Orig. numeracija	Data	Dokumentas	Dokumentas	Data	Cod. Jng.
	169			Epigrama Andree Cricci		p. 899
1246, XI	170	1529.10.30	P. Tomickis A. Fugeriiui	Petrus Tomiczki Anthonio Foggero	1529.10.30	p. 900–901
1251a, XI	171	1529.11.16	P. Tomickis Žygimantui Senajam	Sigismundo Primo Petrus Tomic(ki)	-	p. 901–902
1251b, XI			P. Tomickis J. Chojeńskiui	Petrus Tomiczki Ioanni Choienski	1529.11.16	p. 902
	172			Sigismundo Primo Petrus Tomiczki	-	p. 903–905
	173			Bone Sphortie Petrus Tomiczki	----.12.09	p. 905–906
	174			Petrus Tomic(ki) Christofero de Ssidovecz	-	p. 906
	175			Petrus Tomic(ki) Ioanni de Tarnow	-	p. 907
	176			Petrus Tomiczki Nicolao de Niszczice	-	p. 908–909
1248, XI	177	1529.11.04	P. Tomickis A. Krickiui	Petrus Tomiczki Andree Criccio	feria V proxi(m)a post festum omnium sanctorum	p. 909–910
1254, XI	178	1529.12.08	P. Tomickis Žygimantui Senajam	Sigismundo Primo Petrus Tomiczki	----.12.08	p. 910–911
1255, XI	179	1529.12.08	P. Tomickis K. Šydloveckiui	Petrus Tomiczki Christoforo de Schidlowec	1529.12.08	p. 911–912

2
Rationes vandenženklių paplitimas TG

Nr.	TG, Nr, Aplankas	Adresantas	Adresatas	Teksto data	Teksto vieta	Tipas	Ranka	Vandenženklis ¹⁶
1.	1268, 11	A. Goštautas <i>Rationes</i>	Bona	[po 1535.03]		Kopija		<i>Rat</i>
2.	2096, 18	A. Krickis	Bona	1534.09.10	Pultuskas	Autografas	A. Krickis	<i>Rat</i>
3.	2116, 18	A. Krickis	Bona	1534.10.08	Pultuskas	Autografas	A. Krickis	<i>Rat</i>
4.	2228, 18	P. Tomickis	Severinas Boneris	1535.[07pr]	Kielcai	Minutė	S. Hozijus, P. Tomickis	<i>Rat3</i>
5.	2238, 18	P. Tomickis	Žygimantas Senasis	1535.[iki 10.19]	Krokuva	Minutė	S. Hozijus, P. Tomickis	<i>Rat2</i>
6.	2274, 19	P. Tomickis	Krokuvos vyskupijos dvasininkija	1535.07.15	Kielcai	Minutė	S. Hozijus, P. Tomickis	<i>Rat</i>
7.	2275, 19	P. Tomickis	Petras Vėdelicijus, Mikalojus Bedlenskis	1535.07.15	Kielcai	Minutė	S. Hozijus, P. Tomickis	<i>Rat3</i>
8.	2280, 19	Pop. Paulius III	Žygimantas Senasis	1535.07.26	Roma	Kopija	S. Górskis	<i>Rat</i>
9.	2285, 19	P. Tomickis	auksakalys Stanislovas	1535.[07]	Kielcai	Minutė	S. Hozijus, V. Kijovskis	<i>Rat</i>
10.	3438, 27	Žygimantas Senasis	pop. Klemensas VII	[1531]		Minutė	J. Vilamovskis, P. Tomickis	<i>Rat</i>

¹⁶ Del vandenženklių siglų *Rationes* rankraščiui, esančiam TG, žr. nuorodą nr. 79.

3
 Responsum vandenženklių paplitimas TG

Nr.	TG, Nr, Teka	Adresantas	Adresatas	Teksto data	Teksto vieta	Tipas	Ranka	Vandenženklis ¹¹⁷
1.	624, 6	Žygimantas Senasis	Gdanskiečiai	1522.05.24	Vilnius	Kopija		Res
2.	779, 7	Žygimantas Senasis	J. Zapolija	1527.05.22	Krokuva	Kopija		Res2
3.	824, 7	Žygimantas Senasis	J. Zapolija	1527.[04 pirma pusė]	Krokuva	Kopija		Res2
4.	1438a, 12	Žygimantas Senasis	Ferdinandas Habsburgas	1531.03.05	Krokuva	Kopija		Res2
5.	1541, 13	Žygimantas Senasis	Joakimas Brandenburgietis	1531.10.22	Krokuva	Kopija		Res2
6.	1702, 15	Žygimantas Senasis	Lukas Górika	1532.11.09	Krokuva	Kopija	S. Górskis	Res2
7.	1752, 15	Žygimantas Senasis	Mauricijus Ferberis	1533.03.06	Krokuva	Minutė	P. Tomickis	Res2
8.	1756, 15	Žygimantas Senasis	Vitelsbachai	1533.03.11	Krokuva	Kopija	S. Górskis	Res2
9.	1759, 15	Moldavijos Vaivada	Jonas iš Lietuvos kunigaikščių	1533.03.17	Husi	Kopija		Res2
10.	1820, 15	P. Tomickis	Rapolas Zaborovskis	1533		Minutė	V. Kijovskis	Res2
11.	1833, 15	Žygimantas Senasis	Joakimas Nestoras Brandenburgietis	1533.08-10	Krokuva	Kopija		Res2

¹¹⁷ Dėl vandenženklių siglų *Responsum* rankraščiu, esančiam TG, žr. nuorodą nr. 80.

Nr.	TG, Nr, Teka	Adresantas	Adresatas	Teksto data	Teksto vieta	Tipas	Ranka	Vandenženklis
12.	1857, 16	P. Tomickis	Žygimantas Senasis	1533.06.19	Ilža	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res2
13.	1858, 16	P. Tomickis	Žygimantas Senasis	1533.06.18	Ilža	Minutė	P. Tomickis	Res2
14.	1887, 16	P. Tomickis	Krokuvo burmistras ir tarėjai	1533.07.08	Bodzentyn	Minutė	V. Kijovskis, P. Tomickis	Res2
15.	1888, 16	P. Tomickis	Lvovo arkivyskupas	1533.06.18	Ilža	Minutė	V. Kijovskis	Res2
16.	1892, 16	P. Tomickis	Jonas Dantišėkas	1533.05.05	Krokuva	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res2
17.	1909, 16	P. Tomickis	A. Krickis	1533.09.05	Kielcai	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res2
18.	1914, 16	P. Tomickis	A. Krickis	1533.09.08	Kielcai	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res2
19.	1941, 16	A. Krickis	Bona	1533.09.19	Plockas	Autografas	A. Krickis	Res2
20.	1972, 16	P. Tomickis	Giovani Andrea Valentino	1534.02.11	Kielcai	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res
21.	1974, 17	P. Tomickis	Jonas iš Lietuvos kunigaikštis	1534.02.11	Kielcai	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res
22.	1976, 17	P. Tomickis	J. Chojeński	1534.02.11	Kielcai	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res
23.	1978, 17	P. Tomickis	J. Chojeński	1534.02.11	Kielcai	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res2
24.	1980, 17	P. Tomickis	Žygimantas Senasis	1534.02.11	Kielcai	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res2
25.	1982, 17	P. Tomickis	L. Görka	1534.02.14	Kielcai	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res2

Nr.	TG, Nr, Teka	Adresantas	Adresatas	Teksto data	Teksto vieta	Tipas	Ranka	Vandenženklis
26.	1985, 17	P. Tomickis	Bona	1534.02.16	Kielcai	Minutė	S. Maciejovskis, P. Tomickis	Res2
27.	1987, 17	P. Tomickis	J. Zapolija	1534.02.20	Bodzentyn	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res2
28.	2004, 17	P. Tomickis	Jokūbas Grofikas	1534.03.11	Bodzentyn	Minutė	S. Macejovskis, P. Tomickis	Res
29.	2007, 17	P. Tomickis	Stanislovas Odrovanžas	1534.03.12	Bodzentyn	Minutė	S. Maciejovskis, P. Tomickis	Res
30.	2089, 18	A. Krickis	P. Tomickis	1534.07.27	Plockas	Autografas	A. Krickis	Res
31.	2176, 18	A. Krickis ir F. Szrenskis	Bona	1534.09.16	Pultuskas	originalas	„rėka pisarza“	Res2
32.	2185, 18	Žygimantas Senasis	Albertas Brandenburgietis	1526.05.25	Gdanskas	kopija		Res
33.	2210, 18	Petrakavo seimas	Instrukcija pasiuntiniams pas valdovą	1534.[~01.25]	Petrakavas	Kopija		Res2
34.	2224, 18	Lozorius Bonamic	Žygimantas Augustas	1533.03.01	Paduja	Kopija		Res2
35.	3117, 25	Žygimantas Senasis	Kristupas Šydloveckis	1516.11	Vilnius	Kopija		Res
36.	3295, 26	Žygimantas Senasis	Valakijos vaivada	~1533.04.18	Krokuva	Minutė	S. Macejovskis	Res2
37.	3340, 26	P. Tomickis	NN Vengrijos vyskupas	1533.06.17 – 1533.08.30	Radomas, Kielcai	Kopija		Res2
38.	3541, 27	Žygimantas Senasis	Ibrahimas Paša	1533.06.[15]	Radomas	Kopija		Res2

Nr.	TG, Nr, Teka	Adresantas	Adresatas	Teksto data	Teksto vieta	Tipas	Ranka	Vanden-ženklis
39.	3649, 28	J. Chojeński Responsum		[po 1535.03]		Kopija	J. Chojeński	Res
40.	3770, 29	Żygimantas Senasis	Izabelė Aragonietė	[1517.10.26]	Breslauja	Kopija		Res
41.	3808, 29	Żygimantas Senasis	Bohemijos ponai	[1523.01]	Krokuva	Kopija		Res
42.	3817, 29	Żygimantas Senasis	Liudvikas Jogailaitis	1522.02 arba 03	Gardinas	Kopija		Res
43.	3843, 29	Żygimantas Senasis	Karolis de Lanoy	[1525.06.12]	Krokuva	Kopija		Res

WHOM SHOULD ONE TRUST –
 STANISŁAW GÓRSKI OR ... STANISŁAW GÓRSKI?
 REGARDING THE DISCUSSION ON THE JUDICIAL SYSTEM
 OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA BETWEEN
 OLBRACHT GASZTOŁD AND JAN CHOJEŃSKI (1535–1536),
 ITS DATING AND TEXTUAL EVOLUTION

Karolis Čižauskas
 Summary

At an unspecified moment during the so-called Starodub War (1534–1537) Bona Sforza, Queen of Poland and Grand Duchess of Lithuania, made an attempt to change the judicial system of the Grand Duchy of Lithuania. Even though its specifics and circumstances remain somewhat obscure, and the changes themselves were not implemented, an articulated and conceptual response to this idea has survived. Albertas Goštautas (Pol. Olbracht Gasztołd), a palatine of Vilnius and state chancellor at the time, had issued ten arguments against it. What is important, though, is that these *rationes* of Goštautas had themselves provoked yet another response. Written by Jan Chojeński, future bishop of Kraków and chancellor of Poland, this *responsum*, too, was published in the *Acta Tomiciana* series (vol. 11 in 1901) alongside the arguments by Goštautas. Both these texts have remained quite popular among scholars ever since, and deservedly so. The main problem, however, is that the *rationes* and *responsum* were dated as if they had been written in 1529. But at the time there was no reason to ascribe them a different date, as all of the main sources that were used by Zygmunt Celichowski (the main editor of the *Acta Tomiciana* series at the time) had both texts dated 1529. Ludwik Kolankowski, it seems, was the first to doubt this situation. In 1914, he proposed that Goštautas' arguments had to have been made some time after the start of 1535, since they contained a passage discussing the Muscovite invasion that had happened right around that time. Having made this crucial observation, for reasons unknown, he redated the *rationes* (and hence the *responsum*) to 1536. Other (mostly Polish) historians were to follow, among which Władysław Pociecha was the most important one. He, too, in no meaningful way justified his decision to date both sources to 1536. Both datings co-exist to this day. The present text analyses and deconstructs both of these traditions, while simultaneously relating the history of the manuscripts, which are currently kept in the so-called Górski Archive (Pol. Teki Górskiego), nowadays

part of the National Library of Poland in Warsaw. The endeavour to republish the *rationes* and *responum* in a new critical edition meant taking a very close look at the manuscripts and their subsequent copies. This inspection revealed a certain textual and metatextual evolution of Goštautas' arguments and J. Chojeński's response, which had mostly to do with the owner of the collection (the Górski Archive) – Stanisław Górski (†1572), who personally harboured editorial ambitions. The first stage of this endeavour can be dated before the creation of the so-called Jagiellonian collection of the *tomiciana* manuscript codices in around 1548–1553. At that moment, both documents had headings and numerals (“159” and “160” accordingly) added, while the year 1529 was inscribed in the first page of *rationes*. The second editorial stage probably happened right before the now lost Sapieha collection was drafted in around 1558–1563. A wide range of mostly minuscule corrections (e.g., making sure the text was fully legible or changing a tense here and there) was done by Górski, with the absolute majority of those pertaining to the *rationes* manuscript. Nonetheless, a few notable changes of subsequently major importance can be traced to this period. The first was a little piece of information that was added to the *rationes* by Górski, namely that the above-mentioned hostile incursion was carried out by Muscovite forces. As noted earlier, this has led Kolankowski to rightly deduce that the *rationes* could only have been created afterward, that is, after the beginning of 1535. The second important change related to the back of both manuscripts, where Górski had made new inscriptions detailing who their authors were. In the case of *responsum*, this was the first time the text was attributed to Jan Chojeński, who, besides being recognised as the author, was styled as a bishop of Płock. Although it was never explicitly stated, it seems that this small detail led both Kolankowski and Pociecha to conclude that the discussion took place in 1536. However, Górski, the man who made these changes, had never redated either the *rationes* or *responsum*, hence the question raised in the title: whom should one trust – Stanisław Górski or... Stanisław Górski? Apart from this and a few other questions, this publication contains a new critical edition of both sources as well as several appendices concerning watermarks and some aspects of the original structure of the Górski Archives.